

Janišová, Jana

**Stavba a hmotné vybavení moravských zemských soudnic do roku 1620 :
(analýza písemných pramenů)**

Archaeologia historica. 2025, vol. 50, iss. 1, pp. 375-402

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2025-1-13>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.82357>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 01. 07. 2025

Version: 20250625

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

STAVBA A HMOTNÉ VYBAVENÍ MORAVSKÝCH ZEMSKÝCH SOUDNIC DO ROKU 1620 (ANALÝZA PÍSEMNÝCH PRAMENŮ)

JANA JANIŠOVÁ

Abstrakt: Obě zemské soudnice v Brně a v Olomouci představovaly významné veřejné prostory pro fungování stavovských institucí, tedy zemského soudu a zemského sněmu. K těmto účelům stavovská obec tradičně využívala prostory v dominikánských kláštorech v Brně i v Olomouci. Stávající prostory se na počátku 16. století ukázaly jako nevyhovující. Stavovská obec tedy ve dvou etapách přistoupila k výstavbě nových soudnic a dalších prostor sloužících pro uskladnění písemností, výslech svědků a zasedání kurií zemského sněmu. Nejříve byla postavena nová soudnice v Olomouci, která byla zbudována jako samostatně stojící budova v bezprostřední blízkosti areálu dominikánského kláštera. Tato stavba byla realizována pravděpodobně v letech 1570–1571. Nová soudnice v Brně byla postavena pravděpodobně v letech 1584–1585, a to v rámci dosti radikální přestavby části dominikánského kláštera.

Klíčová slova: Morava – zemské soudnice – renesance – zemský soud – zemský sněm – 16. století.

The construction and material equipment of Moravian provincial courtrooms until 1620 (analysis of written sources)

Abstract: The two provincial courtrooms in Brno and Olomouc were important public spaces for the functioning of the institutions of the Estates, i.e. the provincial court and the Provincial Diet. For these purposes, the Estates traditionally used the premises of the Dominican monasteries in Brno and Olomouc. By the beginning of the 16th century, the existing premises had become inadequate. The Estates therefore proceeded in two stages with the construction of new courthouses and other rooms for the storage of documents, the interrogation of witnesses and the meetings of the curiae of the Provincial Diet. The first to be built was a new courthouse in Olomouc, a free-standing building in the immediate vicinity of the Dominican monastery. It was probably built in 1570–1571. The new courthouse in Brno was probably built in 1584–1585 as part of a rather radical reconstruction of a part of the Dominican monastery.

Key words: Moravia – provincial courtrooms – renaissance – provincial court – Provincial Diet – 16th century.

Zemský soud a zemský sněm patřily ke klíčovým institucím stavovské monarchie již od pozdního středověku. Význam těchto institucí se odrazil také na podobě reprezentativních prostor, které stavovská obec nově nechala zbudovat ve druhé polovině 16. století. Zemské soudnice v Olomouci a v Brně tak analogicky odpovídají podobným prostorům, které známe z rakouských zemí (např. Horní a Dolní Rakousy, Korutany apod.), z Čech, ze slezských knížectví, a dokonce i z prostředí olomouckého biskupského lenního dvora (Maťa 2024, 75–280, 463–886; Trapp 1859, 49–52; Kroupa a kol. 2015, 310–320, 499–500; Kameníček 1900, 56, 167, 415–418; 1902, 19–20, 40–44, 71–74; Jordánková–Sulitková, 1994, 235–260; Haničák a kol. 2024, 105–107; Burdová 1981, 207–226; Mareš 2014, 41–52; Müller 2002, 253–259; 2008; Štěpán 2009, 18–19; Paprocký 1593, fol. 123a, 367b; ZAO-O, LDK III, inv. č. 359, fol. 59v).

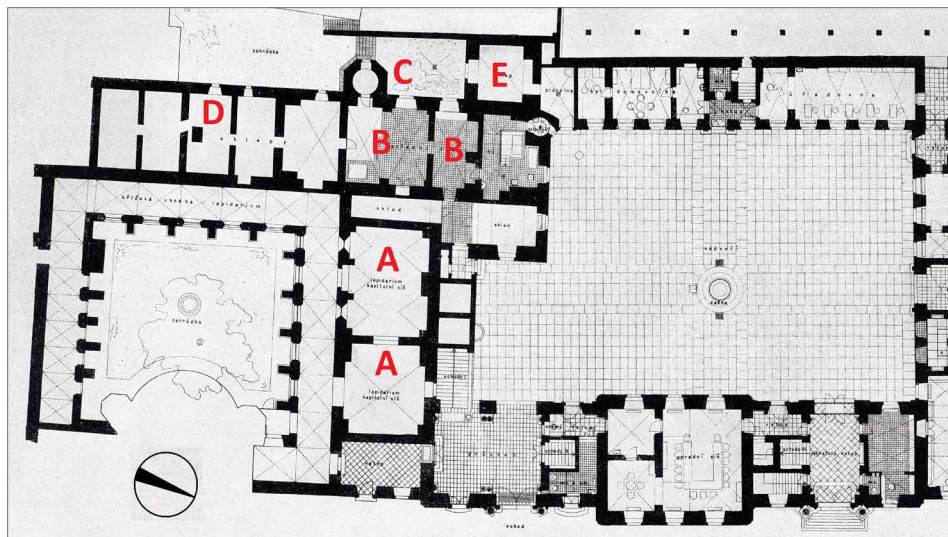
Dějínám zemských soudnic na Moravě se věnoval především František Kameníček, který ve svém monumentálním díle zpřístupnil většinu archivních materiálů z provenience zemského sněmu týkajících se zasedání stavovských institucí a stavby soudnic v 16. století (Kameníček 1900; 1902; 1905). Přestože jeho práce je velmi přesná, je uživatelsky poměrně složitá a výklady k soudnicím se prolínají s popisem fungování stavovských institucí. Problematické zemských soudnic se dále věnoval dlouholetý ředitel Archivu města Brna Jaroslav Dřímál. Jeho práce o *Zemském domě v Brně* je základní studií, z níž čerpaly další generace historiků. Dřímálova práce představuje první ucelený obraz dané problematiky. Poněkud nepřesné (místy chybné) jsou ale jeho interpretace pramenů z provenience zemského práva (Dřímál 1947; 1935).

Cílem předkládané studie je tedy především na základě rozboru písemných historických pramenů (ať již těch dlouhodobě známých, nebo nově objevených) podat přehled vývoje stavby

a hmotného vybavení zemských soudnic v Brně a v Olomouci v období stavovské monarchie. Důraz je ve studii kladen především na informace, které mohou být relevantní pro stavebněhistorický a archeologický výzkum, stejně tak jako pro dějiny hmotné kultury. V architektuře zemských soudnic nedošlo v roce 1620 k žádné změně, právní řád země se ale diametrálně proměnil a stavební podoba objektu může být správně popsána jen na základě znalosti jeho dominantní funkce, a tou byla jednání stavovských institucí. Studie se tedy věnuje období jen do konce stavovské monarchie. Pro účely této práce používáme označení „staré soudnice“ (pro původní středověké prostory) a označení „nové“, popřípadě „renesanční soudnice“ (pro prostory vzniklé v 70. a 80. letech 16. století).

Staré zemské soudnice v Brně a v Olomouci

Od první poloviny 14. století pravidelně zasedal zemský soud v Brně i v Olomouci v prostorách dominikánských klášterů při kostelech sv. Michala. Od první poloviny 15. století v těchto prostorách zasedal také nově konstituovaný stavovský zemský sněm (Janiš 2013, 205). S jistotou víme, že v Olomouci zasedal soud i sněm (v době před stavbou nové soudnice) v refektáři, v Brně toto můžeme analogicky předpokládat. Pro Brno máme potvrzení o vyhlašování nálezů v refektáři z roku 1418. Muselo se jednat o poměrně velké místnosti v obou klášterech, které tak mohly dobře sloužit shromáždění stavovské obce i jednání zemského soudu. Informací o starých soudnicích není v pramenech zemského či městského práva mnoho, převážně se jedná o jednotlivé zmínky (MZA, A 6, sign. 1599, fol. 189a–190a; LCS III/1; 22; Dřímál 1947, 39–54; Kroupa a kol. 2015, 310–320). V případě brněnského kláštera byla otázka identifikace staré zemské soudnice v návaznosti na polohu refektáře předmětem archeologických a stavebněhistorických výzkumů. Byla zde nastíněna možnost, že opakující se označení refektář v pramenech z 15. až počátku 17. století se vztahuje k prostoru kapitulní síně v severním křídle kláštera (obr. 1). Z pohledu fungování zemského sněmu a procesního řízení před zemským soudem můžeme uvést, že zasedání musela

Obr. 1. Nová radnice v Brně – výřez půdorysu přízemí bývalého dominikánského kláštera a zemské soudnice. A – kapitulní síň, B – místnosti pro ukládání stavovských písemností, C – polygonální schodišťový přístavek, D – prostory technického mezipatra nad románským refektářem, E – přístavba pro záchody z doby po roce 1629. Podle Dřímál 1947, upravila J. Janišová, 2025.

Fig. 1. New Town Hall in Brno – section of the ground floor plan of the former Dominican monastery and the provincial courtroom. A – chapter hall, B – rooms for storing Estates' documents, C – polygonal staircase extension, D – prostory technického mezipatra nad románským refektářem, E – extension for toilets from the period after 1629. After J. Dřímál 1947, modified by J. Janišová, 2025.

probíhat ve velké místnosti s dostatkem světla a dobrým přístupem. Konání zemského soudu „ve velkém sále“, velmi pravděpodobně v prostoru kapitulní síně, jež uvedeným podmínkám zřejmě plně vyhovovala, máme doloženo z Brna z roku 1420 (*in extuario magno monasterii s. Michaelis* – LCS II, 624; Peška 2015, 21–22, 141–144; Holub a kol. 2003, 42–43; Janišová–Janiš 2017 I, II; Ambroz–Kroupa 1990, 23).

Pro počátek 16. století nemáme téměř žádné zprávy o stavu zemských soudnic. Nově se ovšem podařilo objevit rukopis, v němž se mimo jiné dochoval záznam uvádějící seznam několika požadavků na *opravení zemského práva*. Tyto požadavky měly být diskutovány na zemském sněmu. Na základě analýzy rukopisu a komparace jeho obsahu se sněmovní agendou můžeme předpokládat vznik zápisu od konce 10. do počátku 30. let 16. století, téměř jistě ale před kodifikací zemského práva v roce 1535 (MZA, G 10, inv. č. 800, fol. 115a–117a). Z pohledu sledované problematiky jsou zajímavé zmínky, které se týkají požadavků na zlepšení fungování soudních prostor. V zápise se uvádí, že u zemského soudu často dochází k průtahům, které jsou způsobené tím, že nejvyšší zemský písař Mikuláš z Bystřice (1502–1532; ZDB II, 109 č. 161; 222 č. 65; 225 č. 75) a menší zemští úředníci nemají kde skladovat zemské písemnosti. Návrh tak obsahuje požadavek na vybudování nových *skladovacích prostor u obou zemských soudnic* („*A protož aby na vobecní peníze sklep v Olomúci i v Brně při světnici soudné udělali, aby ty věci k soudu náležitě aby jste v tom sklepe chovali a tak opatrovali, jakž by to v sněmě obecní[m] vyměřeno bylo*“). Stejně tak zazněl požadavek na vybudování *katedry* („*Také katedra pro sedění písařů a volné psaní náležu aby udělána byla*“). Nevíme, jestli tyto požadavky byly realizovány. Zmiňované sněmovní usnesení se nedochovalo. Víme ale, že se v průběhu celé sledované doby tento požadavek opakoval a že agenda obou stavovských institucí postupně narůstala.

Pro popis okolí zemských soudnic může být zajímavá také zmínka z počátku 40. let 16. století. Ta uvádí, že vedle zemské soudnice v Olomouci se nacházel koňský mlýn. Olomoucká městská rada zakoupila v roce 1542 od dominikánského kláštera část zahrady a zřídila zde právě koňský mlýn. Ten byl postaven až v roce 1551 a fungoval ještě na začátku 17. století (ZAO, SOKA Olomouc, AMO, inv. č. 640; Nather 2007, I, 328–329).

Jednou z dominant renesančních zemských soudnic byly erbovní galerie úředníků, virilistů a přísedících zemského soudu. Podobné galerie se pravděpodobně nacházely i ve starých soudnicích. Dokladem o starším umístění těchto *erbů*, patrně v podobě dřevěných zavěšených tabulí, je spor o čest mezi Janem z Drnovic a Janem starším Kropáčem z Nevědomí z ledna 1548. Ten se pravděpodobně váže k situaci v olomoucké soudnici. Jan starší Kropáč sňal tabuli s erbem přísedícího zemského soudu Bohuše z Drnovic (otec Jana z Drnovic). Na její místo umístil erb svého otce Kryštofa, který byl také přísedícím zemského soudu. Ze zápisu sporu o čest zjišťujeme, že k *namalování erbů došlo ve 20. letech 16. století*, kdy úřad nejvyššího zemského sudí zastával Vok Pňovský ze Sovince (1518–1525). Kryštof Kropáč, který v zemském soudu zasedal v letech 1520–1523, však sudímu svůj namalovaný erb nedodal. Zemský soud ve sporu o čest rozhodl tak, že Jan starší Kropáč musel vrátit do zemské soudnice erb Bohuše z Drnovic (1522–1524; Janišová 2007, 200).

Podle zmínky z roku 1599 o staré olomoucké soudnici můžeme ještě doplnit, že tyto prostory se využívaly i po stavbě renesančních soudnic nejen pro práci menších zemských úředníků v olomouckém kraji, ale také pro jednání rytířského stavu při zasedání zemského sněmu (MZA, A 6, sign. 1599, fol. 189a–190a).

Pro starou brněnskou zemskou soudnici se podařilo nově nalézt dvě zmínky, které se váží k jejímu hmotnému vybavení. První zmínka pochází z korespondence úředníků z počátku 60. let 16. století (MZA, G 10, inv. č. 1083, fol. 62a–b). Podkomoří Markrabství moravského Albrecht Černohorský z Boskovic napsal v roce 1563 dopis moravskému zemskému hejtmanovi Pertoltovi z Lipé, že na základě jeho žádosti informoval brněnské měšťany, aby zajistili, že v klášteře sv. Michala „*v světnici, kdež va[še] m[í]l[o]s[t]i souditi ráčíte*“, budou instalována *kamna*. Zjevně se mělo jednat o nová kamna. Podkomoří přiložil k dopisu hejtmanovi zprávu brněnských měšťanů (ta se nedochovala), ve které měšťané navrhuji přesnou polohu kamen („... *kde na kderých místech*

taková kamna postavena by bejti mohla“). Stejně tak se podkomoří dotazoval, měla-li by být opravena i podlaha (zápis je v těchto místech poněkud nejasný, doslova je uvedeno: „... i tolikéž t/i podla, poněvadž j[es]t zlá, opravit“). Brněnští měšťané také vyjádřili velkou ochotu pomoci hejtmanovi i zemskému soudu. Podkomoří celou záležitost řešil s brněnskými měšťany bezpochyby kvůli jejich schopnosti zajistit příslušné řemeslníky z městských cechů.

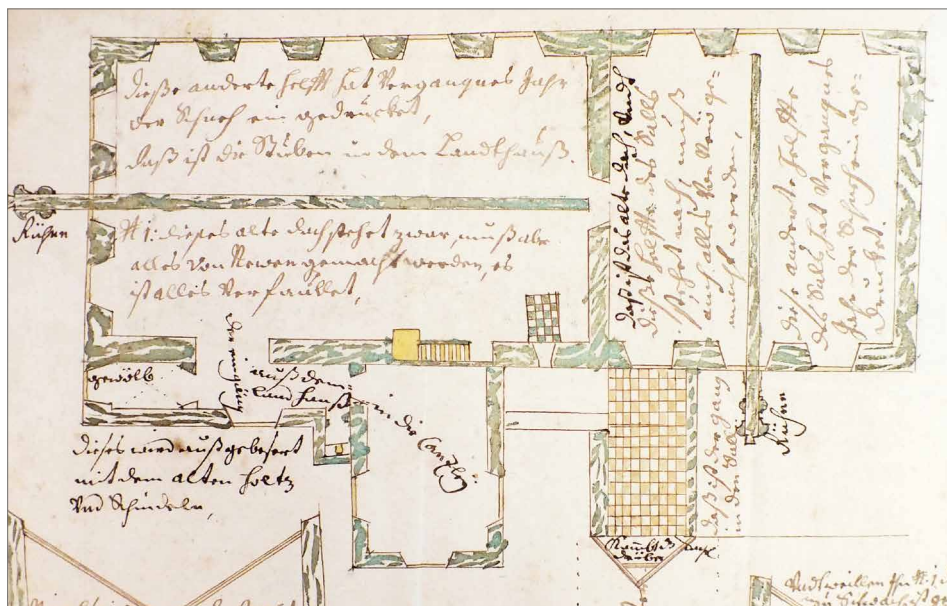
Druhá zmínka o brněnské staré soudnici se váže k roku 1578 a zmiňuje opět *kamna a okna* (AMB, A 1/3, inv. č. 79, fol. 43a). Brněnští měšťané napsali zemskému hejtmanovi Zdeňku Lvovi z Rožmitálu. Informovali ho, že obdrželi jeho dopis, který hejtman zaslal brněnskému purkmistrovi „z strany skel v soudnici a opravování kamen i také vození dřív do soudnice a do hospody va[ší] [mil]o[s]tí“. Přestože brněnští měšťané uvádějí, že nemají sami žádné dřevo zadarmo a musí jej drazé kupovat, uvolili se „některou fůru“ dovézt do soudnice i do obydlí hejtmana. Stejně tak přislíbili, že v soudnici nechají zatopit. Popsaná situace se bezpochyby týkala soudu zahájeného 23. února 1578 v Brně. Zemský sněm se konal v Brně až v srpnu 1578 (ZDB III, 100 č. 128; MZA, A 3, inv. č. 3, fol. 157a). Tato korespondence mimo jiné dokládá, že mniši prostory zemské soudnice zjevně vůbec nevyužívali. Zatopit v soudnici museli brněnští měšťané, kteří de facto s organizací zemského soudu neměli nic společného. Jako jeden ze stavů se účastnili pouze zasedání zemských sněmů.

Stavba olomoucké zemské soudnice v 70. letech 16. století a její podoba do roku 1620

Narůstající agenda zemského sněmu i soudu, stejně jako zvyšující se počty osob zapojených do chodu soudu i podléhajících jeho jurisdikci vedly stavovskou obec k rozhodnutí o nutnosti postavit nové prostory pro jednání stavovských institucí, a to v obou hlavních městech Moravy. O úmyslu moravských stavů vybudovat novou soudnici v Olomouci nemáme žádné zprávy. První zmínku přináší až kronika olomouckého měšťana Wilhelma Nathera. Podle jeho svědectví dodávala olomoucká městská rada v roce „1570 na stavbu zemské soudnice cihly“. Nather odkazuje přímo na městské knihy (*Libri informationum*), kde se ale zápis nepodařilo nalézt (Nather 2007, I, 328; ZAO, SOkA Olomouc, AMO, inv. č. 104). Ke stavbě, respektive jejímu zahájení, však mohlo dojít v roce 1570. Především je nutné zdůraznit, že stavba mohla probíhat i v době, kdy se konala zasedání soudů či sněmů. Stavovská obec se totiž rozhodla v Olomouci postavit pro soudnici novou budovu v prostoru mezi dominikánským klášterem a městskou hradbou. Základní podobu budovy soudnice dokládají dochované plány a výkresy z počátku 18. století (obr. 2 a 3). V rámci budovy obdélného půdorysu zaujímala samotná soudní místnost asi dvě třetiny její délky, zbytek tvořila prostora předsálí. Soudní místnost byla spojena s přilehlými prostorami sloužícími pro zázemí (kancelář) zemských úředníků. Stará olomoucká soudnice v klášteře zůstala zachována a sloužila až do konce stavovské monarchie menším zemským úředníkům, menšímu zemskému soudu a rytířskému stavu v době konání sněmu (MZA, A 6, sign. 1599, fol. 189a–190a; Kameníček 1902, 41–42).

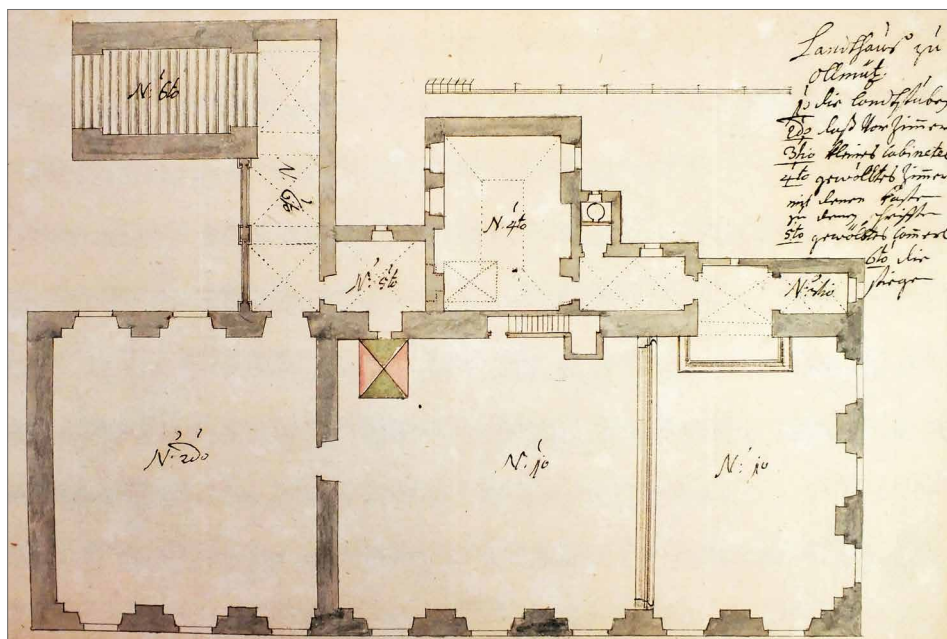
Pokud bychom respektovali Natherovu zmínku a uvažovali tak, že stavba by spíše probíhala v době, kdy soudnice nebyla využívána, pak by datace hrubé stavby spadala do období 1569–1570. V Olomouci se konal zemský sněm a zemský soud naposledy v polovině roku 1569. První akce v soudnici v roce 1570 pak proběhla až v září, kdy se v Olomouci konal odložený zemský soud. Posudky také v Olomouci neprobíhaly (první zaznamenaný je až v listopadu 1570). Stará soudnice tak byla volná více než rok a ke hrubé stavbě mohlo dojít v tomto období (červen 1569 – září 1570). Následně v roce 1571 proběhl v Olomouci soud v červnu a sněm v červenci (ZDO III, 24 č. 48, 26 č. 57; MZA, A 3, inv. č. 2, fol. 305a, 312a; inv. č. 724, fol. 143a; ZDO III, 35 č. 75; MZA, A 3, inv. č. 706, fol. 73a; tamtéž, inv. č. 3, fol. 1a; NKP, sign. 65 E 2352).

V olomoucké nové soudnici byla umístěna *erbovní galerie úředníků, virilistů a přísedících zemského soudu*, datace jejíhož vzniku může pomoci datovat stavbu soudnice. Heraldický soubor měl pravděpodobně stejnou podobu, jakou dnes známe z Brna – tedy poměrně masivní kamenné desky zasazené do stěny nové soudnice. V Brně byla sice erbovní galerie v 18. století přesunuta

Obr. 2. Plán budovy zemské soudnice v Olomouci – návrh její renovace z doby kolem roku 1710. Zdroj MZA, A 8, kart. 595, fol. 157.

Fig. 2. Plan of the building of the provincial courtroom in Olomouc – design for its renovation from around 1710. Source Moravian Provincial Archive in Brno, A 8, box 595, fol. 157.

Obr. 3. Plán budovy zemské soudnice v Olomouci – návrh její renovace z roku 1718. Zdroj MZA, A 8, kart. 595, fol. 158.

Fig. 3. Plan of the building of the provincial courtroom in Olomouc – design for its renovation from 1718. Source Moravian Provincial Archive in Brno, A 8, box 595, fol. 158.

z hlavní soudnice do tzv. rytířského sálu, erbovní kamenné desky jsou však původní (Maťa 2024, 328–329). Seznam erbů z olomoucké renesanční soudnice je znám již od poloviny 19. století z literatury. Nově se podařilo nalézt kolorovanou kresbu z roku 1712, která zachycuje erby úředníků, virilistů a přísedících soudců v olomoucké nové soudnici, dále jejich jména (někdy nepřesná) a případně zastávanou funkci. Kresba zachycuje také erby úředníků menšího zemského soudu (podrobněji k tomu viz také níže v části věnované hmotnému vybavení; MZA, G 2, sign. 687a/147, kart. 56; d'Elvert 1859, 41–44; MZA, G 12, sign. Cerr I/46, fol. 65b–67b).

Na základě analýzy prosopografických informací k jednotlivým osobám můžeme konstatovat, že erbovní galerie vznikla velmi pravděpodobně kolem poloviny roku 1571. Erby odpovídají osobám, které zasedaly v zemském soudu na podzim 1570 (zemský soud v Olomouci 21. září 1570). Podle tohoto stavu byly pořízeny první návrhy erbovních desek. Tyto byly doplněny podle stavu, který můžeme vidět na zemském soudu 24. června 1571 v Olomouci, kdy došlo k obměně několika osob a noví přísedící a úředníci byli také zahrnuti do erbovní galerie (ZDO III, 26 č. 57; 35 č. 75).

Dřívější pořízení návrhu není možné, protože chybí deska hofrychtěře Václava Hodického z Hodic, který zasedal na zemském soudu ještě v únoru 1570 (ZDB III, 29 č. 75). V erbovní galerii jsou zastoupeni někteří šlechtici, kteří navíc dataci upřesňují. Prvním z nich je Oldřich Šiška z Kounic a na Slavkově, který se jako přísedící soudu uvádí od ledna 1565. Poslední zasedání zemského soudu, kterého se účastnil, proběhlo v září 1570 v Olomouci. Dne 9. listopadu 1570 vyhotovil svůj testament, o několik dnů později jej ještě doplnil (int. 1576), zemřel 25. prosince 1570 (ZDO II, 436 č. 79; ZDO III, 26 č. 57; ZDB III, 82–85 č. 95–98; Paprocký 1594, 417a).

Problematickou osobou z hlediska datace vzniku desek (resp. pořízení předloh pro desky) se může zdát dlouholetý místodržící nejvyššího písařství a člen zemského soudu Jetřich Podstatský z Prusinovic, jehož deska je opatřena informací, že zastává úřad nejvyššího zemského písaře. V červenci 1571 žádal rytířský stav panovníka o jmenování Jetřicha nejvyšším písařem. Usnesení o výběru nového nejvyššího písaře schválil zemský sněm 9. července 1571. Podle zápisu v sněmovní agendě byl do úřadu jmenován již před 5. zářím 1571. V erbovní galerii jsou také zobrazeni dva podkomoři – Jáchym Zoubek ze Zdětína (zemřel 26. července 1571) a jeho nástupce Hanuš Haugvic z Biskupic, jenž byl jmenován v září 1571, ale na červnovém soudu 1571 v Olomouci zasedal, stejně jako Jetřich Podstatský ve funkci přísedícího (NAP, Morava, sign. 1537, sign. 1538; MZA, A 3, inv. č. 11, 13b; inv. č. 3, fol. 21a–b, 33a; ZDO III, 35 č. 75; Štěpánová Seichterová 2024, 104; Janišová 2024a).

Erbovní desky vznikly po soudu 24. června 1571 (mezí datum pro finální zhotovení desek by bylo před polovinou roku 1572). Pozdější vznik erbovních desek je téměř nemožný, protože v roce 1572 došlo k výraznější obměně soudu; v uvedeném roce zasedal soud až v červnu. Jména nově jmenovaných soudců z června 1572 ale nejsou zastoupena erbovními deskami – nově v soudu zasedli Fridrich Tetaur z Tetova a na Malenovicích, Jan Gbelský z Gbelska a Bernard Drnovský z Drnovic (ZDO III, 42 č. 88).

Skupina erbů menších zemských úředníků také pravděpodobně spadá do roku 1571. Všichni uvedení menší úředníci v této době zastávali svůj úřad (Janišová 2024a, 155–165).

S ohledem na Natherovu zprávu a výše uvedené údaje tak *můžeme stavbu olomoucké soudnice poměrně jistě datovat do let 1570–1571*.

V pramenech z provenience stavovských institucí máme olomouckou soudnici doloženu až z 80. let 16. století. Otázku fungování, respektive stavu soudnice řešil zemský sněm v roce 1584 (NKP, sign. 65 E 2877, fol. 17a). Sněm ovšem poměrně neurčitě konstatoval, že pokud by bylo potřeba něco přistavět nebo opravit, má tato agenda být předána olomouckému měšťanovi Janu Klocmanovi. Úhrada za případnou přístavbu nebo opravy měla být hrazena ze zemských peněz.

Následně se zemský sněm, soud, úředníci ani panovník ke stavu samotné olomoucké soudnice nijak nevyjadřují, a to až do roku 1599. K situaci v dominikánském klášteře máme ovšem zprávu z roku 1585. Zmínka dokumentující využívání klášterních prostor se objevuje v odpovědi podkomořího Mikuláše z Hrádku olomouckým měšťanům. Mniši zjevně v klášteře

užívali jen některé prostory, téměř jistě nepoužívali ani starou, ani novou soudnici. Olomoučtí měšťané podkomořího informovali o smrti převora a některých mnichů a také o tom, že nechali „*zapečetit přední pokoje*“. Podkomoří požadoval další informace (zejména jestli v klášteře vůbec zůstali nějací mniši) a také nařídil, že z kláštera nesmí být nic odnášeno. Používat se mohly podle jeho nařízení jen věci na bohoslužbu (ZAO-O, SOKA Olomouc, AMO, inv. č. 1084). Situaci v okolí kláštera řešil v roce 1593 také panovník. Císař Rudolf II. potvrdil a obnovil rozhodnutí podkomořího Albrechta z Boskovic a dalších osob z roku 1563, které byly arbitry ve sporu mezi olomouckými kramáři a klášteřem sv. Michala. Kramáři si stěžovali, že převor v době konání sněmu a soudu povoluje přesporním kramářům prodávat své zboží v prostorách kláštera. Prevor souhlasil, že takové prodeje nechce podporovat, a neměl v úmyslu porušovat stará privilegia olomouckých kramářů. Ti se měli domluvit s převory, jestli chtějí v klášteře a před klášteřem něco prodávat. Císař nově nařídil všem obyvatelům markrabství ze všech stavů a zejména Mikuláši z Hrádku jako podkomořímu a olomoucké městské radě, aby dohodu dodržovali, zejména v otázce prodeje v čase konání sněmů a soudů. O věci jednal také zemský sněm v červnu 1593 v Olomouci (ZAO-O, AMO – ZR, inv. č. 202, sign. 6/II; NKP, sign. 65 E 2884, fol. 13a).

Podrobnější informace o stavu olomoucké soudnice přináší až květnový zemský sněm v roce 1599 (MZA, A 6, sign. 1599, fol. 189a–190a). Podle sněmovního usnesení chtěl převor Michal Capellus a konvent kláštera svatého Michala v Olomouci znovu začít využívat pro potřeby kláštera *starou zemskou soudnici*. Prevor argumentoval tím, že stará zemská soudnice v Olomouci sloužila původně jako klášterní refektář. Stavovská obec si podle něj postavila v areálu kláštera novou soudnici a starou měla vrátit klášteru. Stavové byli opačného názoru. Tvrdili, že kdyby tomu tak ve skutečnosti bylo, měl by klášter na prostor staré soudnice nějaká privilegia a ta by byla stavy respektována. Tento argument je ovšem účelový, protože těžko si lze představit privilegium pro klášter, které by mnichům zaručovalo, že mohou používat vlastní refektář. Podle názoru stavů byl ale prostor staré soudnice vždy využíván zemským soudem jako soudnice a tato situace trvá i nadále, protože prostory stále využívají menší zemští úředníci a rytířský stav. Zasedání soudu i rytířského stavu se podle stavovské obce vždy dělo se souhlasem kláštera („*bez překážky všech převorův předešlých*“), že prostor staré soudnice vždy užívali „*a v moci své měli*“. Stavové tedy poměrně elegantně tvrdili (i když s použitím účelového argumentu o neexistujícím privilegiu), že *vydrželi právo užívat starou soudnici a toto právo nezaniklo ani poté, co byla postavena soudnice nová*. Prostor pro stavbu nové soudnice získali prý stavové na základě odkoupení pozemku od kláštera („*jistým kupem*“). Podle stavů se tedy nejednalo o směnu v tom smyslu, že by si stavové postavili na pozemcích kláštera novou soudnici a starou vrátili klášteru. Smlouva mezi olomouckými dominikány a moravskými stavy ovšem nebyla nalezena (pokud vůbec kdy existovala). Kláštery byly součástí královské komory a k prodeji by se musel vyjádřit podkomoří a velmi pravděpodobně i panovník.

Usnesení zemského sněmu z roku 1599 zmiňuje i *nové prostory pro zasedání každého ze stavů při jednání zemského sněmu (tři pokoje – pro rytířský, městský a prelátský stav)*. Z usnesení vyplývá, že v roce 1599 již stála budova soudnice („*nová soudnice... ustavena jest*“), ale nebyly ještě postaveny přílehlé prostory pro zasedání tří stavů v době sněmu („*obzvláště ustaveny býti mají*“). Současně sněmovní usnesení uvádí, že prostor staré soudnice je ve špatném stavu a má být opraven, aby jej mohl používat rytířský stav při zasedání sněmu a menší zemští úředníci a soud. Na závěr usnesení stavové konstatovali, že pokud se ve svých výkladech užívacího práva ke staré soudnici mýlí, jsou ochotni věc postoupit nejvyšším zemským úředníkům a zemským soudcům, aby věc posoudili a případně rozhodli o náhradě pro klášter.

Další jednání zemského sněmu v této věci proběhlo v únoru 1602 (MZA, A 6, sign. 1602, 307a–b). Přijaté usnesení se zabývá *opravami obou renesančních soudnic a také opravou staré olomoucké soudnice*. Podle sněmu potřebují opravu obě střechy v nových soudnicích a také stará olomoucká soudnice. Stavovská obec souhlasila, aby se vše neprodleně opravilo. Dohledem nad opravami měly být pověřeny v každém městě dvě osoby, které vyberou měšťané. Měšťané měli spolupracovat se zemským purkrabím Janem Čejkou z Olbramovic. Finanční prostředky na

opravu měly plynout ze zemských financí (poskytnout jim je měl Ondřej Zeydle z Pramsova, pomocník direktora zemských peněz). Měšťané společně s purkrabím měli následně vše řádně vyúčtovat (Kameníček 1902, 43; Janišová 2023, 58).

V roce 1607 zemský sněm opět konstatoval (stejně jako v roce 1599), že je potřeba *více pokojů* pro zasedání zemského sněmu (BSB, sign. Res/Austr. 5510 e-1602/09, 716–717; MZA, A 3, inv. č. 5, fol. 327b–328a). Tři nové místnosti měly být v Olomouci stejné jako v Brně a měly sloužit rytířskému, prelátskému a městskému stavu v době konání sněmu. Pro novou přístavbu mělo být vybráno místo a následně měl být za pomoci přizvaných řemeslníků zhotoven model, který měl být předložen zemskému soudu. Zemský sněm jmenoval stavovskou komisi, která měla uvedené úkoly zajistit. Za stav panský byl do komise povolán Jan Říčanský Kavka z Říčan a Bohuše ze Zástřízl, za prelátský stav kněz Jiří Pavorin, opat kláštera Hradisko u Olomouce, a kněz Jan z Weytsfeldu, probošt kláštera Všech Svatých na olomouckém Předhradí, za rytířský stav Hanuš Petřvaldský z Petřvaldu a Lukáš Dembinský z Dembině, královská města zastupovali olomoučtí měšťané Vít Steinheizel a Matouš Čápka.

O dva roky později se stavové k problematice nových místností vrátili znovu. V roce 1609 sněm zopakoval požadavek z let 1599 a 1607 na přístavbu tří nových místností (ANM, sign. IX A 8, přív., fol. 1160a–b). Sněmovní usnesení z roku 1609 jasně ukazuje, že tyto místnosti nebyly doposud postaveny. Zemský sněm opět určil, že každý ze čtyř zemských stavů jmenuje do komise dva členy. Tato komise měla znovu prohlédnout stavební místo a vytvořit návrh přístavby (model). Návrh měl být co nejdříve předán nejvyšším zemským úředníkům a přísedícím zemského soudu. Kompetenci k realizaci stavby opět přenesl zemský sněm na zemský soud. Zemský sněm určil také novou komisi, respektive obměnil tu z roku 1607. Z panského stavu sněm jmenoval do komise královského komorníka Oldřicha z Kounic na Slavkově a Ždánicích a Bohuše ze Zástřízl na Boskovicích a Morkovicích. Za prelátský stav byl v komisi opat kláštera Hradisko u Olomouce Lukáš Tomicius a probošt kláštera Všech Svatých v Lanškrouně Jan z Weytsfeldu. Za rytířský stav byl jmenován Jan starší Kobylka z Kobylího a na Sovinci a Lukáš Dembinský z Dembině na Střílném a Herulticích. Městský stav v komisi reprezentovali dva olomoučtí měšťané, a to Bartoloměj Heylig a Matouš Čápka.

K požadavku stavovské obce na výstavbu tří místností z let 1599, 1607 a 1609 můžeme doplnit (platí pro obě soudnice), že tyto místnosti nemusely být nijak velké. Větší počet osob se při zasedání zemského sněmu shromáždil snad jen v případě rytířského stavu a ani zde nemůžeme uvažovat o nějakých vyšších desítkách osob. V případě městského a prelátského stavu se (na základě analýzy sněmovní agendy po celé sledované období) jednalo o jednotky osob. Prelátský stav reprezentovali představení velkých katolických klášterů (maximálně čtyři až pět osob), královská města potom stejně malý počet měšťanů (většinou z Brna a Olomouce, méně často byl vyslán zástupce z Jihlavy či Znojma). Panský stav pochopitelně v době sněmu zasedal v soudnici. Je potřeba zdůraznit, že zástupci jednotlivých stavů rozdělení do kurií *museli někde zasedat po celé sledované období*. Při organizaci sněmu nedošlo v průběhu 16. století k žádným zásadním změnám. Zástupci rytířů, prelátů i měst museli mít vlastní místnosti při sněmu již před rokem 1599, kdy se požadavek na místnosti objevuje poprvé. V 16. století se jen zpřesňovala pravidla týkající se písemného předkládání propozic na sněmu a jejich doručování jednotlivým stavům, samotná základní organizace sněmu se nezměnila. Zástupci měst a prelátů byli formálně sdružení do jedné kurie (jako členové královské komory), jednali však odděleně. Praxi posílání osob s instrukcí na zasedání prelátského stavu (tj. do jejich místnosti; v Brně i Olomouci) v době sněmu máme doloženo například již pro rok 1608. Samostatný „*prelátský pokoj*“ zmiňuje potom Karel starší ze Žerotína k roku 1612, stejně tak uvádí, že každý stav měl svou místnost pro zasedání („*rozešli se každý stav do svého pokoje*“). Zmínky o pokojích pro jednotlivé stavy tak nemusí nutně znamenat, že se jednalo o nové přístavby požadované v usneseních z let 1599, 1607 a 1609. Prameny zemského práva navíc v takto formulovaných předpisech nerozlišují mezi brněnskou a olomouckou soudnicí. Vždy hovoří o obecné praxi u soudu nebo sněmu (MZA, G 2, sign. 687/71a, kart. 54; Janišová–Janiš 2017, II, 159–166, čl. 82; MZA, A 6, sign. 1601, fol. 29a–b; Žerotín Sněm, 25, 114; ZAO-O, RA Žerotínů, inv. č. 423, č. 49, fol. 8b).

Podle zpráv z roku 1611 s jistotou víme, že v olomoucké soudnici musely být *prostory pro skladování písemností*. V roce 1611 měl na základě nařízení zemského sněmu menší zemský písař Jan Jiří Humpolecký z Rybenska vyzvednout jisté knihy, které měl odvézt do Prahy, kde se konal generální sněm, a asistovat moravské delegaci při formulování požadavků. Písemnosti byly pod správou úřadu nejvyššího zemského písaře („... v knihách neb registřích zemských; ... některá registra a jiné věci zemské, kteréž jemu ze soudnice zemské olomoucké od pana místopísaře podlé poznamenání nejvyššího pana písaře odvedeny býti mají“; MZA, A 3, inv. č. 5, fol. 553a–b; Žerotín Sněm, 153). V otázce skladování písemností je potřeba zdůraznit, že většinu písemné agendy obstarávali menší zemští úředníci. Ti podle sněmovního usnesení z roku 1599 využívali i nadále prostory staré olomoucké zemské soudnice, kde navíc měl zasedat i rytířský stav v době sněmu. Přístavba nové soudnice, která byla zcela oddělená od starých prostor kláštera, tak příliš neodpovídá chodu soudu (menší úředníci často přinášeli věci do soudnice v době jednání soudu). Stejně tak neodpovídá jednání sněmu (poslové roznášející instrukce jednotlivým stavům) i praktické využitelnosti skladovaných písemností, z nichž se minimálně část spojená s chodem menšího zemského soudu patrně stále nacházela ve staré soudnici. Otázkou zůstává, zda pro skladování písemností mohlo být využito přízemí nové soudnice, jehož existenci naznačuje náčrt fasády soudnice z roku 1711 (kresbu otiskl nověji Maťa 2024, 284, obr. 47; viz také Dřímál 1947, příl. 18). Pokud by bylo možné uvažovat o nějakém propojení obou budov, odpovídalo by to lépe praxi zemského soudu a sněmu, jak ji známe z právních pramenů (Janišová 2024c, 3–19; Dřímál 1947, příl. č. 18).

Poslední zmínka o olomoucké soudnici pochází z ledna 1618, kdy moravský zemský soud přijal ustanovení o opravě soudnice a o almužnách (MZA, A 3, inv. č. 778, fol. 211a). V textu není explicitně řečeno, že se jedná o olomouckou soudnici. Soud se ale konal v Olomouci, takže to můžeme předpokládat. Zemský soud konstatoval, že zemská soudnice potřebuje opravu, a opět poukázal na to, že je potřeba *rozšířit skladovací prostory pro rukopisy* („... zvláště aby sklípek, kdež knihy zemské právní i jiné věci se chovají, rozšířen a větší udělán byl“). Soud pověřil direktora zemských peněz olomouckého biskupa Dietrichsteina, aby na tyto opravy a také almužnu pro chudé poskytl 2 000 zlatých ze zemských peněz.

Stavba brněnské zemské soudnice v 80. letech 16. století a její podoba do roku 1620

Nová brněnská soudnice byla postavena o více než deset let později. Na rozdíl od situace v Olomouci jsme z písemných pramenů informováni o úmyslu stavbavit v Brně novou soudnici. První zmínka pochází ze srpnového zemského sněmu z roku 1578. Stavové konstatovali, že současná soudnice se nachází na nevhodném místě („*nepříležitěm a nepokojném*“). Pověřili proto zemského hejtmana výběrem vhodnější lokace a zmínili i nutnost vystavět skladovací prostory na písemnosti („... *týž sklep pro rejstra zemská*“) a také místnosti pro výslech svědků („... *dva pokoje pro slyšení svědkův vyměřiti*“). Stavba měla být financována ze zemských peněz (MZA, A 3, inv. č. 3, fol. 163b). Prostory pro výslech svědků měly bezpochyby sloužit především menším zemským úředníkům, kteří vyslýchali nurozené osoby (především poddané). Šlechta v 16. století většinou podávala svědecktví v předstihu (zajišťovala si ho žalující strana), a to v písemné podobě. Zemské právo stanovilo, že každý poddaný má být vyslýchán zvlášť („... *každý svědek obzvláště slyšan*“). Je tedy pravděpodobné, že místnosti pro výslech svědků musely být minimálně dvě (MZA, G 10, inv. č. 306, 377; Janišová–Janiš 2017, I, 438–473, čl. 58–61).

O rok později bylo na květnovém zemském sněmu v Brně (1579) doplněno, že pokud nebude dostatek peněz v hotovosti, má je hejtman zajistit a postupovat podle předešlého rozhodnutí (MZA, A 6, sign. 1579, bez foliace; MZA, A 3, PS III, fol. 198b).

Již na začátku procesu stavby si stavovská obec uvědomovala, že stavba nové brněnské soudnice bude komplikovanější než v Olomouci, kde došlo k výstavbě nové budovy. *Brněnští dominikáni si na úmysl stavovské obce okamžitě v roce 1579 stěžovali u panovníka* (NAP, Morava, sign. 2544). Zásahu císaře se domáhal vizitátor dominikánského kláštera a provinciální mistr

řádu pro Čechy Johan Gabriel Salutiensis, který věc urgoval nejen sám za sebe, ale i jménem převora. Rudolf II. jeho stížnost postoupil zemskému hejtmanovi Hanušovi Haugvicovi z Biskupic a podkomořímu Mikuláši z Hrádku a žádal o jejich stanovisko v této věci. Johan Gabriel především zdůrazňoval, že stavové nerespektují stará privilegia (zmiňuje bulu císaře Karla IV. potvrzenou Ferdinandem I. a Maxmiliánem II.). Dále si stěžoval, že stavové chtějí zabrat další část kláštera („*velle occupare dormitorium et fere integrum claustrum*“; „*kus kláštera, kdež dormitorium a celý své mají, vzítí a sobě soudnou světnici ustaviti chtějí*“). Podle jeho názoru má klášter podléhat pouze duchovní jurisdikci a ochraně panovníka. Úředníci císaři oznámili, že v klášteře se tradičně konaly jak zemské sněmy, tak i soudy. Dominikáni také uváděli, že přítomnost většího počtu lidí (zejména kupců a kramářů) v době konání sněmů a soudů narušuje klášterní život. Zemský hejtman se snažil císaři situaci podrobněji popsat a zmínil některé okolnosti zajímavé z hlediska podoby soudnice v této době („*... a tam obzvláštně pokoj v prostřed kláštera páni stavové mají, do kteréhožto pokoje skrze ambity v prostřed kláštera chodí i taky skrz kostel a někdy koně do kostela čeládka pánů svých vodila, na oltářích hrávali, jim mnichom mnohý protivenství a překážky i škody na oknech i jinejm v klášteře činívali*“). Jako důvod pro stavbu nové soudnice opakovaně uváděli oba úředníci právě snahu stavovské obce zamezit výše popsanému nevhodnému a rušivému chování. Přesněji také specifikovali, na kterém místě má nová stavba proběhnout („*... místo téměř pustý, starý dormitorium, a jakousi starou siň, kdež z tolka starý tři neb čtyry celý sou, a tu jsou na svůj náklad světnici a siň s nemalým nákladem našim postaviti dáti chtěli ven z kláštera, přichoz na ni udělati, tak aby ani skrz klášter, ambit a kostel žádná čeládka choditi nemohla*“). Zemský hejtman a podkomoří také panovníka ujistili, že prostory staré soudnice i další pokoje, které nyní stavovská obec využívá, se vrátí zpět k užívání klášteru. Stejně tak oba úředníci poukázali na to, že v klášteře je dostatek místa pro převora a všech šestnáct mnichů, kteří tam v současné době žijí. Pokud by mniši potřebovali více prostoru, byla stavovská obec ochotna postavit jim celý na svůj náklad („*A jestliže by se jim vždy k bytnosti málo zdálo, místo těch tří neb čtyř celí jim dvojnásob víc postaviti chceme*“). Zemský hejtman a podkomoří ujistili panovníka, že dominikáni si stěžují bezdůvodně, že je nikdo v jejich právech neomezuje, a naopak stavovská obec je ochotna postavit pro ně nové prostory, pokud je budou potřebovat. Podle nich pouze stačilo, aby klášter stavby o této potřebě informoval.

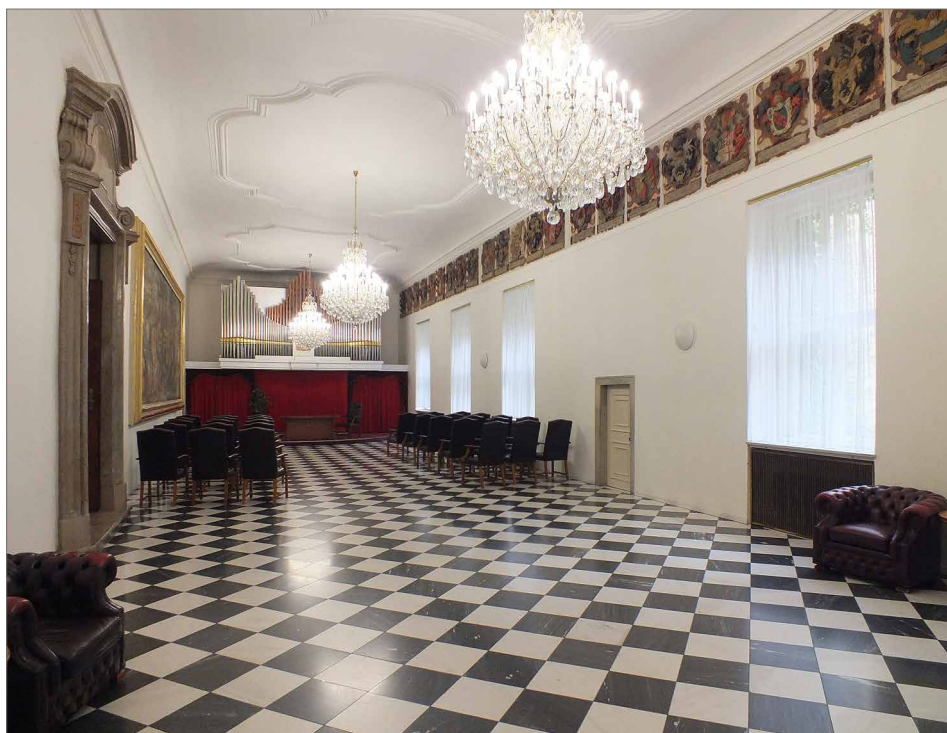
K otázce stavby nové soudnice v Brně se stavovská obec vrátila až v dubnu roku 1582 (NKP, sign. 65 E 2874, fol. 15a–16a; MZA, A 3, inv. č. 3, fol. 269a–b). Na zemském sněmu bylo zopakováno, že již dříve bylo rozhodnuto o stavbě nové soudnice. Na stavbu soudnice a všechny nezbytné náležitosti jejího vybavení bylo nově uvolněno 3 000 zlatých. Peníze pocházely ze zemské berně. Od zemských výběřčích z obou krajů měly být předány místodržícímu úřadu moravského zemského hejtmana a zemskému komorníkovi Zachariášovi z Hradce a zábrdovskému opatovi. Ti měli realizovat stavbu nové soudnice, aby byla pohodlná pro uživatele. Brněnští měšťané byli pověřeni tím, aby ze svého středu vybrali dva zástupce, kteří obdrží jistou sumu peněz a pomohou hejtmanovi a opatovi v otázkách placení za služby řemeslníků, kteří bezpochyby pocházeli z města Brna. Měšťané byli povinni po vyplacení dělníků předat účty ke kontrole zemskému hejtmanovi a opatovi a oba stavovští zástupci měli potom skládat účty stavovské obci. Sněm také stanovil, že stavba nemá být zbytečně nákladná. Zemský sněm současně zmínil předešlé financování zemské soudnice. Jistou sumu peněz od stavovské obce obdržel předešlý hejtman Hanuš Haugvic z Biskupic, který v roce 1582 zemřel. Sněm nařídil, aby jeho dědicové provedli inventarizaci pozůstalosti a předali případné zbylé peníze stávajícímu místodržícímu hejtman-ského úřadu Zachariášovi z Hradce.

Zábrdovský opat a Zachariáš z Hradce jako stavebníci zemské soudnice v Brně vybrali italského stavitele Pietra Gabriho († 1585) a jeho bratra Antonia († 1593), kteří připravili plán stavby (Dřímál 1947, 43–44; 1939, 11–32; Kroupa–Bílý 1987, 48).

V roce 1582 se podle pozdějších zpráv stavět nezačalo. Zdá se, že nařízení zemského sněmu bylo respektováno jen do té míry, že vznikly (minimálně) předlohy na *erbovní desky*. Stejně jako v Olomouci byla i v brněnské soudnici erbovní galerie úředníků, virilistů, přísedících zemského

soudu a menších zemských úředníků, která se (byť ne na původním místě) dochovala dodnes (obr. 4). Datace jejího vzniku může přispět, stejně jako v Olomouci, ke zpřesnění údajů o stavbě brněnské soudnice. Na základě prosopografické analýzy můžeme poměrně jistě tvrdit, že předlohy pro desky vznikly v delším časovém úseku, podobně jako v Olomouci. První předlohy pro desky byly zadány pravděpodobně podle osob, které se účastnily zasedání soudu 24. srpna 1582. K doplnění potom došlo podle stavu, který můžeme vidět na soudu 7. dubna 1583 (ZDO III, 113 č. 149; ZDB III, 135, 199).

Erbovní desku má v brněnské soudnici Jetřich z Kunovic, který zemřel 4. září 1582 a soudu v srpnu se ještě účastnil. Stejně tak Jan starší ze Žerotína a na Náměšti, který byl dlouholetým přísedícím moravského zemského soudu, a to od března 1560 do srpna 1582. Zemřel 15. února 1583. Dlouhodobě se zasedání zemského soudu neúčastnil Hartmann II. z Liechtensteina, který se na soudě připomíná pouze v lednu 1581. Pozice přísedícího zemského soudu byla chápána jako doživotní. Ze služby mohl být propuštěn jen se souhlasem zemského soudu a panovníka. Běžně se stávalo, že se někteří soudci neúčastnili jednání. Zemské právo vyžadovalo účast na zasedání. Neúčast řešil s dotyčným soudcem zemský hejtman. Soudce se mohl ze zdravotních či jiných důvodů omluvit. To byl patrně i tento případ. Hartmann II. z Liechtensteina byl ale soudcem nepochybně až do své smrti v roce 1585 (Zapletal 1939, 71; ZDB II, 389 č. 24; ZDO III, 111 č. 146; 103 č. 124; Stibor 2007, 122; Vařeka 2013, 191; Janišová–Janiš 2017, I, 128–129, čl. 7; 227–231, čl. 19).

Obr. 4. Nová radnice v Brně – tzv. rytířský sál. Vlevo hlavní vstup do zemské soudnice, vpravo vstup do schodišťového přístavku. Na stěně jsou v druhotné poloze umístěny desky s erby zemských úředníků a přísedících zemského soudu, v zadní části sálu vstupy do místností menších zemských úředníků zakryté dnes varhanami. Foto J. Janišová, 2023.

Fig. 4. New Town Hall in Brno – the so-called Knights' Hall (on the left, the main entrance to the provincial courtroom; on the right, the entrance to the staircase extension; on the wall, in a secondary position, are boards with the coats of arms of the provincial officials and the assessors of the provincial court; at the back of the hall, entrances to the rooms of minor provincial officials, now obscured by the organ). Photo J. Janišová, 2023.

V dubnu 1583 byli potom jmenováni noví přísedící zemského soudu, kteří také mají erbovní desku v brněnské soudnici. Jednalo se o Hanuše z Hardegga, Tasa Meziříčského z Lomnice, Karla staršího ze Žerotína (na Starém Jičíně), Jiřího Zajímače z Kunštátu a Jana z Lipé (ZDB III, 135 č. 1999). Soud dále sice zasedal v poměrně stejné sestavě, ale od roku 1584 se například nepřipomíná Jaroš Morkovský ze Zástřizl, který zemřel v roce 1583; od roku 1586 potom chybí také Kašpar Koňas z Vydří (ZDB III, 151 č. 214; 163 č. 236; Ott–Malachová–Malach a kol. 2022, 112, 157). První noví soudci, kteří nemají erbovní desku v soudnici, se objevují na zemském soudu v červnu 1587 a zcela bezpečně tak určují mezní datum pro vznik erbovních desek. Jedná se o Bernarda staršího z Vrbna, Oldřicha Krajíře Krajku a Jáchyma Haugvice z Biskupic, Jana Hodějovského z Hodějova a Václava Zahrádeckého ze Zahrádek (ZDO III, 145–146, 205).

Je možné, že vzory pro *erby menších zemských úředníků* vznikly o něco málo později a patrně i v jiné dílně. Erby úředníků menšího zemského soudu jsou zasazeny do vavřínových věnců na rozdíl od erbů osob zasedajících v zemském soudu, které jsou v ozdobných kartuších (Hanáček 1983, 76–87). Desky pravděpodobně vznikly mezi *listopadem roku 1584 a listopadem roku 1585*. Písař menšího práva Florian Tomanykl z Kolsdorfu se poprvé připomíná v úřadu v listopadu roku 1584. S jistotou víme, že návrh desek nevznikl dříve (1. března 1583 úřad menšího písaře držel Daniel Bahenský z Lukova, který ovšem erbovní desku v soudnici neměl). Mezním datem pro vyhotovení desek menšího zemského soudu by byl listopad roku 1585, kdy ve funkci menšího zemského písaře končí Martin Sokolovský ze Sokolova, který desku v soudnici měl. V úřadu jej nahradil v listopadu 1586 Vít Bartodějský, který desku v soudnici nemá (MZA, A 3, inv. č. 755, fol. 22a–23a, 26b–27a; Janišová 2023, 57–59). Erby menších zemských úředníků jsou navíc udělané jako dvojdesky (dva erby z jednoho kusu kamene), a tedy minimálně vždy dva erby musely vzniknout ve stejné době.

Poslední skupinu erbů, která by mohla pomoci s datací stavby brněnské soudnice, tvoří čtyři *erby členů stavovské komise*, která byla ustanovena v lednu 1584. Předlohy pro tento soubor desek tak musely vzniknout po uvedeném datu. Kromě erbu Fridricha ze Žerotína jsou další tři v jednotném tvarosloví (kartuše obsahují navíc motivy ovoce a rozdílné jsou i nápisové desky; Hanáček 1983, 76–87).

Zemský sněm stavbu nové brněnské soudnice otevřel znovu v *červnu 1583* (NKP, sign. 65 E 2876, fol. 18a–b). Sněm konstatoval, že všichni čtyři stavové se již dříve usnesli, že postaví novou soudnici, a vybrali dvě osoby, které měly na stavbu dohlížet (Zachariáš z Hradce a zábrdovský opat). Podle sněmu ale ve věci nenastal žádný posun. Sněm tedy apeloval, aby oba stavovští zástupci na stavbu dohlíželi, protože byly vyplaceny peníze a italská zedníci (*vlaši*) a kameníci doposud s prací nezačali. Obě pověřené osoby měly na příštím zemském soudu případně požádat o další finanční prostředky. Zemský sněm také přenesl kompetenci týkající se financování soudnice na zemský soud, který získal pravomoc rozhodnout, odkud vezme případné další finanční prostředky.

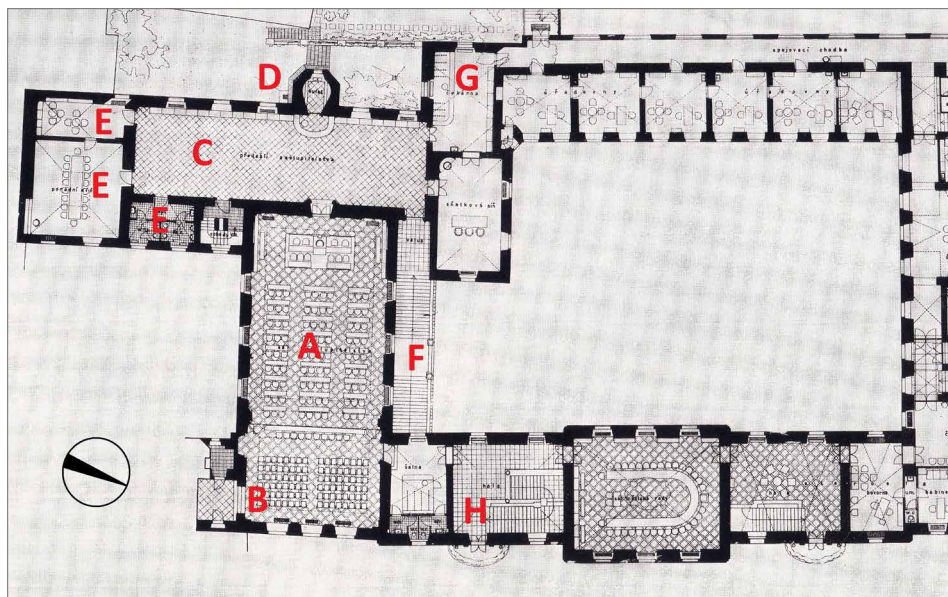
Po půl roce se zemský sněm konaný v *lednu 1584* v Olomouci k otázce nové brněnské soudnice vrátil znovu (NKP, sign. 65 E 2877, fol. 16a–17a; Fischel 1903, 342). Opět bylo konstatováno, že sněm již dříve nařídil postavit pro pohodlí obyvatel i pro potřeby zemského soudu novou soudnici a že byly jmenovány osoby, které mají na stavbu dohlížet. Dále sněm konstatuje, že na stavbu nové soudnice byly vydány peníze a bylo zapláceno řemeslníkům, ale stavba vázne. Sněm tak ustanovil novou komisi, která měla dohlížet na stavbu. Tentokrát vybral zástupce z každého stavu. Za panský stav byl dohledem pověřen Fridrich ze Žerotína, za prelátský stav želivsko-zábrdovský opat Kašpar Schönauer, za rytířský stav Jan Munka z Ivančic a za městský stav brněnský radní písař Jan Mencl z Kolsdorfu. Zemský sněm konstatoval, že důvěřuje dobrému zdání těchto osob, které mají „*takové stavení vyměřiti, dělníky všelijaké projednati a k tomu se přičiniti, aby takové dílo toto příští léto k vykonání svému přijíti mohlo*“. Vybraní zástupci stavovské obce od sněmu obdrželi 1 900 zlatých ze zemských peněz. Přijetí potvrdili kvitanci. Stavba tedy měla být podle zemského sněmu dokončena v roce 1585.

V březnu 1584 napsal člen komise Fridrich ze Žerotína dalšímu členovi stavovské komise, a to želivsko-zábrdovskému opatovi Kašparu Schönaurovi. Sdělil mu, že žádal u zemského

hejtmana o 500 zlatých na stavbu soudnice. Tyto peníze měly být již dříve ze zemských peněz poslány opatovi nebo brněnskému městskému písaři. Od hejtmana Fridrich doposud neobdržel žádnou odpověď, a protože stavitel Petr požaduje platbu, žádá opata o 100 až 150 zlatých, aby mohl řemeslníkovi zaplatit (AMB, SLML, sign. 1. 3. 1584).

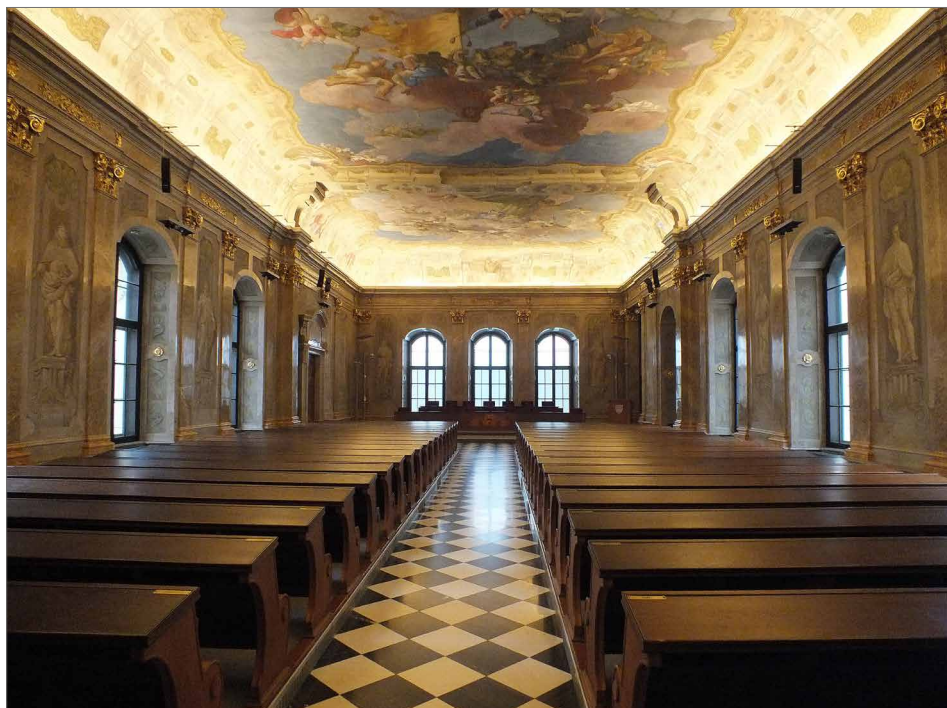
Vzhledem ke složitosti brněnské stavby, která na rozdíl od Olomouce vznikala v patře kláštera (obr. 5), a nikoliv na samostatné parcele, můžeme doplnit přesnější data sněmů a soudů, které se ve sledované době konaly v Brně. S ohledem na dispozici dominikánského kláštera a předpokládanou polohu staré soudnice lze dovodit, že v době výstavby nové soudnice nebylo možné již starou soudnici využívat. *Stavba brněnské soudnice tak velmi pravděpodobně probíhala od března 1584 (poslední zasedání zemského soudu 15. března 1584) do jara 1585 (sněm v Brně se konal 10. května 1585).* Snad z důvodu výstavby brněnské soudnice se také odložený posudek, který měl být v Brně držen na začátku května 1584, přesunul na neobvyklé místo – do Ivančic – a také v březnu 1585 se zemský sněm sešel netradičně v Jihlavě (ZDO III, 151 č. 214; MZA, A 3, inv. č. 724, fol. 311b; tamtéž, inv. č. 751, fol. 53b; NKP, sign. 65 E 2879; AMB, Mitr, sign. 7254).

Nová zemská soudnice (obr. 6) v podobě rozlehlého obdélného sálu (26,7 × 12 m) byla postavena v patře severního křídla kláštera (pravděpodobně prostory původního, již nevyužívaného dormitáře) a vyžádala si rozsáhlou stavební úpravu přízemí (zejména kapitulní síně). Soudnice byla přístupná z obdélného (tzv. rytířského) sálu, který vznikl v patře západního křídla kláštera (obr. 4 a 5). Severní část tohoto sálu však byla změněna pozdějšími přestavbami, z jeho jižní části byly přístupné samostatné místnosti pro potřeby menších zemských úředníků (současně poradní místnosti městského a prelátského stavu). Z tzv. rytířského sálu vedlo v přístavku vřetenové schodiště do přízemí, kde se nacházely klenuté místnosti, patrně pro skladování zemských

Obr. 5. Nová radnice v Brně – výřez půdorysu patra s bývalou zemskou soudnicí a přílehlými místnostmi. A – soudnice, B – místo katedry pro menší zemské úředníky, C – tzv. rytířský sál, D – polygonální schodišťový přístavek, E – místnosti využívané menšími zemskými úředníky, F – renesanční schodiště, G – místo pro záchody z doby po roce 1629, H – místo, kde stála vstupní věž do nádvoří soudnice. Podle Dřímál 1947, upravila J. Janišová, 2025.

Fig. 5. New Town Hall in Brno – section of the first floor plan with the former provincial courtroom and adjacent rooms. A – courtroom, B – place of the department of minor provincial officials, C – the so-called Knights' Hall, D – polygonal staircase extension, E – rooms used by minor provincial officials, F – renaissance staircase, G – place for toilets from the period after 1629, H – place where the entrance tower to the courtroom courtyard once stood. After J. Dřímál 1947, modified by J. Janišová, 2025.

Obr. 6. Nová radnice v Brně – sál bývalé zemské soudnice. Foto J. Janišová, 2023.

Fig. 6. New Town Hall in Brno – hall of the former provincial courtroom. Photo J. Janišová, 2023.

písemností (obr. 7). Tyto prostory částečně navazují na nízké technické mezipatro, které bylo vybudováno v západním křídle nad původními středověkými konstrukcemi a umožňovalo, aby úroveň podlahy tzv. rytířského sálu byla shodná s úrovní podlahy v zemské soudnici. Toto zaklenuté mezipatro bylo přepážkami rozděleno do pěti místností a vzhledem ke svému charakteru dodnes obsahuje řadu viditelných původních stavebních konstrukcí a prvků (kamenné a cihlové zdivo, původní omítky, okenní a dveřní otvory včetně ostění a mříží; obr. 8). Využití mezipatra je nejasné, jeho severní část mohla snad sloužit také k ukládání některých písemností. Zemská soudnice včetně přidružených prostor byla výrazně přestavěna v 18. století. Původní charakter si uchovalo zejména reprezentativní renesanční schodiště, kterým byly soudní místnosti přístupné z nově zbudovaného nádvoří, jež vzniklo na místě původní klášterní zahrady a bylo ohraničeno přízemními otevřenými ochozy (ke stavebnímu vývoji objektu zejména Ambroz–Kroupa 1990, 16, 21–29; nověji Kroupa 2024, 568–569).

S ohledem na uvedené údaje je tedy pravděpodobné, že původní záměr zemského sněmu realizovat stavbu v roce 1585 se mohl naplnit, a to včetně stavby renesančního schodiště, jak soudil J. Dřímál (1947, 45). Další zmínku o nové brněnské soudnici máme až z dubna roku 1588, kdy se o ní hovoří již jako o postavené (NKP, sign. 65 E 2881, fol. 18b–19a). Zemský sněm v roce 1588 konstatoval, že nová zemská soudnice i nově zbudované přilehlé prostory odebraly několik pokojů klášteru („... soudná světnice nová se všemi jinými ku potřebě zemské v tom místě postavenými pokoji“). Jako kompenzaci za tuto újmu měl převor a konvent kláštera svatého Michala v Brně obdržet 1 000 zlatých. Tato částka měla být vyplacena ze zemských peněz. Menší zemští úředníci brněnského kraje ji měli předat podkomořímu, který je *ochránce* královské komory. Klášter tedy uvedenou sumu nedostal přímo. Podle sněmovního rozhodnutí měli být současný podkomoří i jeho nástupci úřadu povinni uvedenou částku půjčovat. Výtěžek z těchto půjček

(*widrkhauf*) v hodnotě 60 zlatých měl být každý rok předán klášteru svatého Michala. Pokud by ovšem nyníšší nebo budoucí podkomoří potřeboval těchto 1 000 zlatých, získal přednostní právo si tyto peníze od kláštera půjčit a půjčku zajistit dlužním úpisem. Současne si stavovská obec zajistila možnost případné další dostavby zemské soudnice, a to bez poskytnutí jakékoliv nové

Obr. 7. Nová radnice v Brně – polygonální schodišťový přístavek přiléhající k severní části tzv. rytířského sálu. Foto J. Janišová, 2023.

Fig. 7. New Town Hall in Brno – polygonal staircase extension adjacent to the north part of the so-called Knights' Hall. Photo J. Janišová, 2023.

Obr. 8. Nová radnice v Brně – mezipatro pod tzv. rytířským sálem – dochované okno s kamenným ostěním a železnou mříží. Foto D. Janiš, 2023.

Fig. 8. New Town Hall in Brno – mezzanine below the so-called Knights' Hall – preserved window with stone lining and iron grille. Photo D. Janiš, 2023.

finanční kompenzace kláštera („*A jestliže by stavové jakých více pokojů v těch místech a při tom prvním stavení ven z kláštera ku potřebě zemské stavěti potřebu uznali, takové pokoje bez ublížení toho kláštera a dalšího uplácování stavěti dáti moci budou*“).

Poslední zmínka k nové brněnské soudnici v agendě zemského sněmu v předbělohorském období se váže k roku 1602. Jedná se o ustanovení o nutnosti opravit střechy na obou zemských soudnicích v Brně i Olomouci (MZA, A 6, sign. 1602, 307a–b). Některé podrobnosti ke stavebním činnostem souvisejícím s brněnským objektem v této době se dochovaly v účtech správce moravské zemské zbrojnice v Brně Jana Kryštofa Jägera z Poysbrunnu z listopadu 1603 (Sterneck 2003; 2024, 170–175). Prostory zemské zbrojnice patrně úzce navazovaly na objekt soudnice (s přilehlými místnostmi pro zasedání stavů) a nacházely se pravděpodobně někde v přízemí („*in die ndern zimmer im landthauß*“), vyloučit nelze ani využití mezipatra pod tzv. rytířským sálem. Zmiňované účty dokládají opravu střechy nad brněnskou soudnicí, kterou prováděl břídlíčník (*schiffrdeckher*). K opravě střechy byly dodány také tašky, cihly, vápno, písek a voda. Okna místností, které využívala zbrojnice, byla opatřena mřížemi a některá nově zasklena (edice textu Sterneck 2003, 286, 303–304).

V případě obou soudnic nevíme, kde byly umístěny záchody. Jejich existenci lze předpokládat jednak pro potřebu zemských úředníků (zejména menších zemských úředníků), dále také s ohledem na počet osob, které se účastnily jednání sněmu a soudu, a v neposlední řadě s ohledem na délku denního jednání obou stavovských institucí. O existenci záchodu při zemské soudnici v Brně máme zmínku až z roku 1629, kdy zemský hejtman kardinál Dietrichstein schválil přístavbu místnosti pro zemské soudce a zemské písaře. Současně Dietrichstein požadoval, aby byly postaveny i řádně větrané záchody. Podle stavebněhistorického průzkumu z roku 1990 se nacházely záchody v patrové přístavbě u severního konce tzv. rytířského sálu (obr. 5; Ambroz–Kroupa 1990, 31).

Označení obou renesančních soudnic v písemné komunikaci stavovské obce (úředníci, soud, sněm, panovník) se ve sledovaném období (tj. v předbělohorské době) nijak nezměnilo. Stavovská obec ani panovník nepoužívají označení *nová soudnice* apod., které by mohlo pomoci lépe datovat obě stavby. V zásadě po celé sledované období používají všichni označení *jít nahoru* (i před stavbou nové soudnice v Brně, která byla zbudována v patře). V obou městech se totiž areály dominikánských klášterů nacházely na vyvýšeném místě. Když stavové hovoří o soudnici nebo o přilehlých prostorách, nejčastěji používají označení: [*jít, přijít*] *do kláštera sv. Michala; soudní světnice; místo obyčejné; místo obyčejné totiž soudnice* apod. (viz např. MZA, G 2, sign. 687/50, 51, 53, 91, 94, kart. 54; MZA, G 10, inv. č. 828, fol. 46a). V moderní literatuře užívané označení „zemský dům“ se v této době nevyskytuje. Bylo identifikováno pouze ve výše uvedeném, jazykově německém pramenu (*landthauß*), který se vztahuje k prostoru zbrojnice (Sterneck 2003, 286, 303–304).

Hmotné vybavení zemských soudnic

Vybavení zemských soudnic se patrně v jistých detailech měnilo v průběhu sledovaného období. Rukopisy z proveniencie sněmu a soudu si vizuální podoby soudnic vůbec nevšímají. Zmínky o vybavení soudnic jsou tak velmi ojedinělé a souvisejí většinou s popisem nějakého právního úkonu. Velká část informací tak pochází z Tovačovské knihy a ze zápisů Karla staršího ze Žerotína (TK; Žerotín Zápisové I, II). Tyto dvě klíčové památky ovšem dělí více než sto let. Se stavbami nových soudnic v 70. a 80. letech 16. století se ale nezměnilo zemské právo, ani procesní úkony, které v soudnicích probíhaly. Více změn v právním řádu a procesních úkonech registrujeme na přelomu 15. a 16. století, respektive do vydání první velké kodifikace v roce 1535. Od té doby jsou procesní úkony poměrně stabilní. Většina informací z Žerotínových zápisů platí i pro dobu, kdy stavovská obec i zemský soud zasedaly ve starých soudnicích. K pevnému vybavení soudnic patřily pouze katedry a šraňky (v pramenech byly zjištěny pro obě soudnice) a patrně i kamna, ostatní vybavení bylo mobilní a lze předpokládat, že bylo v obou soudnicích velmi podobné.

Prostor zemských soudnic byl rozdělen *šraňky*. Jednalo se velmi pravděpodobně o dřevěná zábradlí. V soudnicích byly dvojce šraňky, někdy označované v písemných pramenech jako „velké“ a „malé“. *Velké šraňky* přehrazovaly celou místnost soudnice a oddělovaly úředníky a přísedící zemského soudu od prostoru, v němž strany prezentovaly své spory. V zábradlí byl vstup, který bylo možné uzavírat (patrně závorou – „*šrank zapadací*“). Při zahájení projednávání půhonů byla závora uzavřena, po ukončení soudu byla otevřena (ZZ 1604, 354, čl. 84; TK 40, 54–55; DK, 37).

Malé šraňky ohrazovaly prostor, kde byly pronášeny promluvy směrem k soudu. Částečně tak oddělovaly tento prostor od prostoru auditoria určeného pro veřejnost či osoby čekající na své řízení (AMB, A 1/3, inv. č. 7251, fol. 49a). Do malých šraňků (podle sněmovního usnesení z roku 1531) mohly vstupovat jen sporné strany. Ostatním byl tento prostor pod pokutou zapovězen. Procesní strany standardně v malých šraňcích stály. Je možné, že ve specifických situacích, kdy to neumožňoval zdravotní stav dané osoby, mohla tato ve šraňcích i sedět, případně se o ně opírat. Malé šraňky byly poměrně prostorné, je doloženo, že se v nich nacházelo až devět osob (z nich pět žen) a všechny se na pokyn soudu mohly posadit (malé šraňky v takovém případě byly ad hoc opatřeny *stolicemi*). Soudnice byly uzavřeny *dveřmi* a měly pochopitelně *okna*. Výšku parapetu v Brně můžeme dovodit z popisu Pavla Skály ze Zhoře, který líčí počínání vzbouřených nekatolíků, kteří v roce 1619 chtěli ze soudnice při zasedání sněmu defenestrovat největšího znalce moravského zemského práva Karla staršího ze Žerotína („... *Karel ze Žerotína již z okna vykoukal*“; Žerotín Zápisové I, 14, 20, 117–118, 120; Skála 1984, 142–144).

V soudnici byl v prostoru za velkými šraňky také *velký stůl (tabule)*. Existenci stolu, kde seděli nejvyšší zemští úředníci, máme doloženo i pro staré soudnice. Je zmíněn v článku Tovačovské knihy, který se týká zapisování do zemských desk. Za stolem měl sedět nejvyšší zemský komorník a nejvyšší zemský sudí. U tohoto stolu mohl snad sedět také nejvyšší zemský písař „*s dckami v okně*“ (tj. u okna, aby dobře viděl). Menší úředníci pod dohledem nejvyššího komorníka a sudího hledali v rukopisech rozložených na stole. Uprostřed stolu měly ležet starší svazky zemských desk (TK, 60; DK, 43).

Tuto *tabuli* máme doloženo i v renesančních soudnicích. Tam ale sloužila jako prostor pro všechny nejvyšší zemské úředníky a přísedící soudu (Žerotín Zápisové I, 36, 41, 77, 79, 87, 114, 118, 151; Žerotín Zápisové II, 56, 129). Velikost stolu tak můžeme odhadnout podle maximálního počtu osob (25 – úředníci, virilisté, přísedící). Maximální počet je odvozen na základě listiny Vladislava Jagellonského z roku 1492, minimální počet přítomných soudců byl potom stanoven v roce 1535 Ferdinandem I. Daným počtům odpovídají i zápisy v rukopisech zemského soudu, který jednal o odkladech zasedání z důvodu nedostatečného počtu soudců. Na sněmu 15. června 1620 v Olomouci byla navržena změna v počtu osob, které měly zasedat v soudu. Počet přísedících panského stavu byl navýšen na 20 osob (včetně zemských úředníků). Rytířský stav mělo zastupovat osm osob (včetně úředníků, ale mimo nejvyššího písaře). Návrh se však patrně nerealizoval (Janišová–Janiš 2017, I, 126, čl. 7; ZZ 1545, 131, čl. 44; MZA, A 3, inv. č. 778, fol. 203b–204a; ZZ 1604, 86; NKP, sign. 65 E 3004, 59b–60a; OZZ 1628, 44–47). U tabule probíhaly porady soudu (tzv. *potaz*). Ohledně velikosti tabule můžeme doplnit, že u ní pravděpodobně seděli úředníci (hejtman, komorník, sudí), virilisté (biskup, maršálek) a snad i několik přísedících. Pořadí zasedání určila listina Vladislava Jagellonského z roku 1492 (význam úřadů, přísedící podle věku a starozitnosti rodu). Tabule tak byla přisunuta k jedné z lavic, další dvě lavice (patrně příčné) byly spíše odsunuty od stolu, protože při maximálním počtu členů soudu 25 by stůl musel mít gigantické rozměry. Stůl také musel být přístupný pro menší zemské úředníky, kteří přinášeli do soudnice dokumenty (TK, 45–47; DK, 32; Janišová–Janiš, I, 116–132, čl. 7; Žerotín Zápisové I, 120; II, 141–142, 146; ZZ 1604, 85–89, 334, čl. 40.4).

Zemští soudci ale pravděpodobně neseděli kolem stolu všichni. K vybavení starých zemských soudnic patřily *lavice*, které měly být opatřeny kvůli pohodlí přísedících látkovými potahy. Lavice byly patrně uspořádány do tvaru písmena U. Nejstarší doklady o uspořádání lavic a místech úředníků a přísedících přináší Tovačovská kniha, list krále Vladislava (1492) a některé zápisy v půhonných knihách. Pokud se soudu účastnil osobně panovník, seděl na

stolci, který byl na vyvýšeném místě. Umístění blíže popisuje Ctibor Tovačovský – pro panovníka měla být „*připravena stolice na lavici vyvýšena, tak aby s jeho milostí koleny hlavy panské se srovnati mohli*“. Zemský hejtman měl sedět před panovníkem, ve výši ostatních přísedících. V nepřítomnosti panovníka předsedal soudu zemský hejtman, popřípadě šlechtic, kterého zemský hejtman určil jako svého místodržícího. Pokud byl panovník stále ve městě, měl hejtman sedět na jeho místě. Pokud panovník vůbec přítomen nebyl nebo z Brna či Olomouce odjel, měl hejtman sedět s ostatními přísedícími (ve stejné výši) a panovnická stolice měla být ze soudnice odnesena.

Při přijímání Rudolfa II. v olomoucké soudnici v létě roku 1577 byl v ní instalován *černý trůn* pro panovníka a další *lavice*, na kterých seděli jeho dva bratři (arciknížata Matyáš a Maxmilián) a münsterberský kníže (MZA, G 12, sign. Cerr II-261, inv. č. 383, fol. 17a; Kameníček 1888, 53; Brandl 1880, 113–115). V roce 1612, když na zemském sněmu v Brně zastupoval císaře Matyáše arcikníže Maxmilián Habsburský, nechali stavové vyzdobit stěny zemské soudnice v prostoru za velkými šraňky *čalouny* a z Vídně byla přivezena *zlatohlavá blankytná nebesa* (Žerotín Sněm, 3). V roce 1584 zemský sněm rozhodl, že moravský zemský hejtman má nechat vyrobit druhou sadu textilních doplňků do zemské soudnice („*pro ozdobu súdných světnic toliko jedny čalouny a koberec*“). Existovala totiž jen jedna sada, která se zjevně do soudnice instalovala jen v době konání soudu, a která se tedy převážela mezi oběma hlavními městy. V zápise je zmíněn jen zemský soud. Není uvedeno, že by se soudnice *zdobila* i na zasedání zemského sněmu. Na financování nových textilií měly být použity zemské peníze a textilie měly zůstat v soudnicích (NKP, sign. 65 E 2877, fol. 16a–17a).

V prostoru za velkými šraňky se ve starých soudnicích nacházelo místo (snad *menší stůl*) pro nejvyššího písaře a zejména pro menší zemské úředníky, kteří zapisovali do knih. Je pravděpodobné, že tento malý stůl se nacházel ve starých soudnicích také poblíž okna (ZZ 1604, 354, čl. 84; TK, s. 46, 60; DK, s. 32, 43; Janišová–Janiš 2017, II, 175–180, čl. 84).

V renesančních soudnicích byl (minimálně částečně) malý stůl nahrazen *katedrou*, která byla vyvýšená (obr. 5). Na katedru vedly ze soudnice *schody*, protože některé zápisy dokládají, že úředníci z katedry sestupovali nebo na ni vystupovali (Žerotín Zápisové I, 97, 225, 268). Katedra byla v zemských soudnicích proto, aby byly bezpečně odděleny písemnosti zemského soudu od možného nežádoucího zásahu některého z účastníků řízení. Stejně tak byla katedra zbudována, aby bylo úředníky lépe slyšet po celé soudnici (např. při předčítání pozůstalostního inventáře, císařských listů, písemných svědeckých výpovědí apod.). V době Ctibora z Cimburka byla tato potřeba řešena tak, že při promluvách si menší úředníci, purkrabí a tzv. volavčí stoupili na lavice, aby je bylo lépe slyšet. Na katedře měl místo nejvyšší písař (případně jeho místodržící) a minimálně jeden menší zemský písař (Žerotín Zápisové I, 97, 118, 185, 263; TK, 47–48; Žerotín Zápisové II, 103; MZA, G 10, inv. č. 828, fol. 62b–63a). Katedru (ovšem pozdější verzi, patrně až pro 18. století) popsal Mořic Trapp a uvedl její rozměry: 1,9 m × 3,8 m (Trapp 1859, 51).

Zástupci významných šlechtických rodů, kteří přihlíželi soudnímu jednání (buď z zájmu nebo jako procesní strana, kterou zastupoval nějaký procesní zástupce), seděli v auditoriu soudnice patrně na *lavicích* nejbliž k velkým šraňkům. Mezi nimi na nejčestnějším místě seděl münsterberský kníže. Ten se ovšem soudních jednání příliš často neúčastnil. Podle Žerotínových zápisů se zemský hejtman Jáchym Haugvic z Biskupic v roce 1600 při konání lednového soudu v Olomouci rozhodl, že na základě starších svědectví by měl mít kníže místo ve velkých šraňcích. Přestože někteří přítomní šlechtici to zpochybňovali, byl nakonec kníže usazen na zvláštní *stolici* u velkých šraňků, zády ke katedře. Stolice byla mimo tabuli, protože nebyl členem zemského soudu, ale byla uvnitř velkých šraňků. O dvanáct let později v Olomouci nebyl týž kníže usazen na stolici u šraňků, ale bylo mu nabídnuto místo poblíž soudcovských lavic („*stolice v lavicích aksamitem přikrytá, posadil se na ni*“; Janišová–Janiš I, 342–353, čl. 38; 520–546, čl. 72; Žerotín Zápisové I, 271; Žerotín Zápisové II, 61; MZA, A 3, inv. č. 767, fol. 303a–b). Podle instrukce pro zemského purkrabiho z roku 1583 měly *ženy* v auditoriu vyhrazené zvláštní lavice, na kterých měly sedět pouze ony (Janišová–Janiš 2017, s. 363).

K drobnému hmotnému vybavení zemských soudnic, respektive přilehlých prostor (nikoliv hlavního sálu), musely patřit *různé skříně nebo police*, v nich byly uchovávány knihy a registra. Starší praxe zemského soudu determinovala jeho rozhodování a možnost nahlédnout do starších zápisů tak byla klíčová, stejně jako možnost použít starší rozhodnutí soudu jako důkazu v soudním řízení. Na počátku 17. století byly dokonce mnohé knihy a registra opsány (nacházely se v nevyhovujícím technickém stavu) a také byly vytvořeny rejstříky (MZA, A 6, sign. 1602, fol. 27b; ZDO III, CLIII, pozn. 1; KOM II, 636 čl. 186; Markov 1967, 181–187; Janišová 2024b, 388; Kameníček 1902, 83–89; MZA, G 10, inv. č. 773, fol. 43b–44a).

Je pravděpodobné, že přímo k vybavení zemských soudnic patřily různé *truhlice a klíče k nim*. S jistotou víme, že existovala truhlice na peníze (soudní poplatky, pokuty při prohraném sporu, platby za tzv. *ustanné*). Ještě v době Ctibora z Cimburka existoval procesní institut v půhoných sporech, který se nazýval tzv. *útok* (zrušeno 1495). Přednostní právo k nové žalobě získal ten, kdo dříve do prostoru velkých šraňků „*vrže jeden groš aneb základ na truhlici neb jinam*“ (TK, 54; DK, 37; Kameníček 1890, 318 č. 73, 319 č. 74; Markov 1930, 98–100). V roce 1531 měla být na základě rozhodnutí zemského sněmu zhotovena zvláštní truhlice, která měla sloužit k ukládání svědeckých výpovědí. Jednalo se nepochybně zejména o písemná svědectví poddaných, která sepisovali a pečeti úředníci menšího zemského soudu. Zmínka o této truhlici se objevuje i v zemském zřízení z roku 1562 (PS I, 234, č. 287; ZZ 1535, 54, čl. 43; ZZ 1604, 343–4, čl. 61, Janišová–Janiš 2017, I, 457–473, čl. 61). V roce 1608 stavové nechali zhotovit na novou zemskou pečeť (*typář*) „*železnou truhličku se třemi pevnými zámky*“, která měla být uložena u úřadu nejvyššího písaře a převážena mezi oběma hlavními městy. Klíče měl mít kromě nejvyššího písaře také nejvyšší komorník a nejvyšší sudí (zemskou pečeť máme doloženu již pro dřívější období – např. 1601). Také zemské desky byly uloženy ve speciálních truhlicích (některé se dochovaly dodnes). Ve starší době bývaly slavnostně donášeny do soudnice, umístěny do prostoru velkých šraňků a ohrazeny. Na konci jagellonské doby se od slavnostního převozu desk upustilo a desky byly přenášeny pouze „*na nosidlách pod kobercem*“. V mezidobí, kdy zemský soud nezasedal, byly zemské desky uloženy ve sklepeních kostelů sv. Václava v Olomouci a sv. Petra v Brně. Od první poloviny 16. století byly snad uloženy na radnicích obou hlavních měst Moravy. Zbytek rozsáhlé sněmovní a soudní agendy byl pravděpodobně uložen v soudnicích. Stavovský archiv (tzv. *svobody*, tedy zemská privilegia) se nacházel na olomoucké radnici a přístup k němu zemský sněm důsledně hlídal (*klíče ke svobodám*). Zemské desky byly chovány ve speciálních truhlicích, které byly uzamykatelné. Klíče od desk měl nejvyšší zemský komorník, nejvyšší zemský sudí a nejvyšší zemský písař (MZA, A 3, inv. č. 5, fol. 553a; ZZ 1604, 29–67; Janišová–Janiš 2016, 336, č. 12, 342, č. 18, 346, č. 24, 357–358, č. 35 an.; TK, 58–59; DK 42–43; Žerotín Zápisové I, s. 97; MZA, A 6, sign. 1601, fol. 28a–b; tamtéž, sign. 1608, bez foliace; Hrubý 1931, 9; Flodrová 1990, 129–132).

Stejně jako v případě starých soudnic lze předpokládat existenci kamen i v nových soudnicích, a to zejména s ohledem na zasedání sněmu a soudu v zimních měsících. Písemné prameny explicitně kamna pro renesanční soudnice nezmiňují. Zmiňují ovšem k roku 1595 hodináře, „*kteřej hodiny při soudnici zemské v městě Brně spravuje*“. Za práci mělo být hodináři zapláceno od menších zemských úředníků v brněnském kraji (MZA, A 6, sign. 1595, fol. 47a–b).

Součástí obou zemských soudnic byly již zmiňované reprezentativní *erbovní galerie úředníků, virilistů a přísedících zemského soudu*. Obě erbovní galerie mají fundátorský charakter a zachycují erby osob, které byly ve službě v době stavby obou soudnic. Zajímavé je, že ani v jedné galerii zřejmě nebyl umístěn znak panovníka (přestože byl hlavou zemského soudu i sněmu) ani zemský znak markrabství (který by odrážel svrchovanost země i práva, a navíc byl po staletí neměnný). Ze zemských soudnic ovšem nemáme dochován (kromě truhlic na zemské desky) žádný mobiliář ani dřevěné prvky, které mohly být umístěny na stěnách. Stavovská obec přitom při publikaci právních norem, které vycházely z činnosti sněmu a soudu (tj. sněmovní tisky a zemská zřízení), běžně používala panovnickou i stavovskou heraldiku. Erbovní galerie vznikaly v delším časovém úseku (viz výše), a nejedná se tedy o zachycení jednoho konkrétního soudu, jak jej známe

například z mědirytu, který je součástí některých výtisků zemského zřízení z roku 1604. Tento mědiryt, který obsahuje zemský znak, měl ovšem spíše demonstrovat politickou moc katolické strany než svrchovanost instituce zemského soudu (Janišová 2024b, 381–413; ZZ 1604, 74–93).

Erbovní galerie v olomoucké soudnici obsahovala 28 erbů úředníků a přísedících zemského soudu, včetně menších zemských úředníků. Nově byla nalezena kolorovaná kresba erbů, která byla pořízena neznámým autorem v roce 1712 (obr. 9). Kresba zachycuje úplné rodové znaky včetně klenotů, erby byly zjevně zasazeny do ozdobných plastických kartuší a pod každým erbem byla nápisová deska se jménem šlechtice, případně jím zastávaným úřadem. Kresba se zachovala díky péči historika, archiváře a sběratele Jana Petra Cerroniho (1753–1826). Ten v roce 1823 zaslal dopis Antonínu Bedřichovi Mitrovskému (1770–1842), který podporoval vědecké studium moravských dějin. Cerroni v dopise zmiňuje, že erby měly být podle dohody s moravskými stavy v roce 1767 přenesuty do nepoužívaného zemského domu v Olomouci. V tomto roce se totiž dominikáni rozhodli, že na místě soudnice postaví novou letní jídelnu. K přesunu erbů však podle Cerroniho nedošlo. Erbovní desky byly podle něj uchovávány v kůlně kláštera. Po zrušení dominikánského kláštera v Olomouci v roce 1784 erby zmizely neznámo kam (Janišová 2024b, 408–413).

Na kresbě olomoucké erbovní galerie je v poslední řadě (zcela vpravo), tedy ve špatné pozici, zachycen erb nejvyššího zemského písaře Jetřicha staršího Podstatského z Prusinovic (MZA, G 2, sign. 687a/147, kart. 56). Umístění neodpovídá postavení nejvyššího písaře, který řídil celý menší zemský úřad. V zemských deskách bývá jmenován za třemi nejvyššími zemskými úředníky, a to přesto, že nezasedal v tribunálu zemského soudu ani menšího zemského soudu (Janišová 2024a,

Obr. 9. Kolorovaná kresba neznámého autora z roku 1712 zobrazující erbovní galerii ze 70. let 16. století umístěnou v olomoucké zemské soudnici. Zdroj MZA, G 2, sign. 687a/147, kart. 56.

Fig. 9. Coloured drawing by an unknown artist from 1712 showing the coat of arms gallery from the 1570s located in the Olomouc provincial courtroom. Source Moravian Provincial Archive in Brno, G 2, sign. 687a/147, box 56.

156–158). V brněnské soudnici je erb nejvyššího písaře Ctibora Syrakovského z Pěrkova umístěn nad erby menších zemských úředníků. Zemské právo pozici nejvyššího písaře vnímalo jako hlavu kanceláře zemského soudu a sněmu. Přestože kompozice v Brně vznikla sekundárně, odpovídá postavení nejvyššího písaře na zemském soudu i jako představeného všech menších zemských úředníků.

V olomoucké soudnici se podle kresby také nacházel erb Oldřicha Šišky z Kounic a na Slavkově (na nákrese z roku 1712 je uvedeno chybně, že se jedná o Václava z Kounic – *Wacla: Drski/Seski*). Pravděpodobně autor kresby buď chybně přečetl jméno, které mohlo být zapsáno v obvyklé protetické podobě s „v“ (*Woldrzych*). Možné také je, že deska byla na počátku 18. století již poškozená a jméno bylo obtížně čitelné. Chyba je také u erbu Jana Skrbenského z Hříště. Pod erbem je uvedeno: „*An: Skrbenskij z Hrzištie na Skrbeni Menssij Sudij w Kragi Olomúczkem*“. Nápis na desce byl pravděpodobně obtížně čitelný. Jedná se s jistotou o Jana Skrbenského z Hříště, který zemřel bezdětný v roce 1597 (ZDO III, 320–322 č. 38).

V olomoucké erbovní galerii, která je zachycena na kresbě z roku 1712, chybí erbovní deska dlouholetého přisedícího zemského soudu Jaroše ze Zástřizla a na Boskovicích. Ten zasedal v soudu od roku 1566 do roku 1583, kdy zemřel (ZDO II, 440–441 č. 90; ZDO III, 113–114 č. 149; Ott–Malachová–Malach a kol. 2022, 112, 157). Jeho deska je tak alespoň v brněnské soudnici. Nevíme, jestli v olomoucké soudnici byly umístěny nějaké erby osob, které se zasloužily o její stavbu (jako je tomu v Brně). Na kresbě zachyceny nejsou a stavba v Olomouci proběhla patrně bez větších problémů a v poměrně krátké době.

Erbovní galerie v brněnské soudnici se zachovala, i když erbovní desky byly přemístěny v letech 1731–1732 (celkem 35 kamenných erbovních desek; 0,78 × 1,02 m; Prokop 1904, 105; Dřímál 1947, 160, pozn. 50; Mařa 2024, 329). Na rozdíl od olomoucké soudnice obsahuje i erby osob, které byly součástí stavovské komise zajišťující stavbu soudnice. V tzv. rytířském sále se nachází na kratší příčné stěně sedm erbů úředníků menšího zemského úřadu včetně erbu nejvyššího zemského písaře. Podélná stěna je potom vyzdobena 24 erby úředníků a přisedících zemského soudu (Hanáček 1983, 76–87; d’Elvert 1859, 41–44; Houdek 1917, 52). Jde o poměrně zdařilé kamenné erbovní desky s úplnými erby jednotlivých osob (štit, klenot, rozviliny, štitonoši, ozdobné kartuše se jménem osob a zastávaného úřadu). Pořadí erbů v obou galeriích odpovídá rámcově zasedacímu pořádku zemského soudu. Přesnější je olomoucké vyobrazení. Na základě zvyklostí a předpisů moravského zemského práva můžeme konstatovat, že v Brně je chybná pozice nejvyššího zemského sudiho Jana z Boskovic na Třebové a pozice nejvyšších úředníků a virilistů je otočená (pravá a levá strana; TK, 45–47; DK, 32; Janišová–Janiš 2017, I, 116–132, čl. 7; Žerotín Zápisové II, 146; ZZ 1604, 85–89).

U obou soudnic s jistotou nevíme, kde přesně a v jaké pozici byly erby na stěnách umístěny. Pravděpodobnější je u zemského soudu *umístění erbů v řadě*, u menších zemských úředníků s *vyšším postavením nejvyššího zemského písaře*. Pokud pomíneme situaci, kdy soudu předsedal panovník (erbovní galerie ostatně neobsahují jeho znak), tak všichni úředníci, virilisté i přisedící měli podle regulí zemského práva *sedět ve stejné výši* a v pořadí podle listiny Vladislava Jagellonského z roku 1492. Pořadí erbů zachycené na kresbě z roku 1712 i stávající stav v tzv. rytířském sále v Brně odpovídá (s drobnými výše uvedenými chybami) regulím zemského práva o zasedání soudu. V případě menšího zemského úřadu je v Brně správné umístění erbu nejvyššího písaře nad ostatními, v Olomouci nikoliv. Erby menších zemských úředníků jsou v obou soudnicích zachyceny správně. Tito úředníci zasedali v menším zemském soudu (patrně analogicky podle zemského soudu) všichni v jedné řadě. Pořadí úředníků menšího zemského soudu odpovídá zápisům v úředních knihách tohoto soudu (MZA, A 3, inv. č. 715, inv. č. 755).

Na základě kresby z roku 1712 můžeme předpokládat, že *všechny erby* (zemského soudu i menšího zemského úřadu) byly v renesančních soudnicích umístěny v *hlavní soudnici*. V Olomouci se i po stavbě nové soudnice využívala ta stará, a to pro potřeby menšího zemského úřadu a rytířského stavu. Je pravděpodobné, že ve staré soudnici zůstávaly původní (snad dřevěné) desky s erby, jak nás o nich informuje výše uvedený spor o čest z poloviny 16. století.

Závěr

Obě zemské soudnice v Brně a v Olomouci představovaly významné veřejné prostory pro fungování stavovských institucí, tedy zemského soudu a zemského sněmu. K těmto účelům stavovská obec tradičně využívala prostory v dominikánských klášterech v Brně i v Olomouci. Od konce 15. století narůstal počet osob, které byly zapojeny do chodu zemského soudu, i počet osob, které podléhaly jeho jurisdikci. S tím bylo spojeno signifikantní rozšíření písemné agendy. Stávající prostory se ukázaly jako nevyhovující. Nárůst písemné agendy sněmu i soudu byl od druhé dekády 16. století ohromující a požadavek na nové skladovací prostory zazněl již na počátku 16. století. Stavovská obec tedy ve dvou etapách přistoupila k výstavbě nových soudnic a dalších prostor sloužících pro uskladnění písemností, výslech svědků a zasedání kurií zemského sněmu.

Nejdříve byla postavena nová soudnice v Olomouci, která byla zbudována jako samostatně stojící budova v bezprostřední blízkosti areálu dominikánského kláštera. Tato stavba byla realizována pravděpodobně v letech 1570–1571. Nová soudnice v Brně byla postavena pravděpodobně v letech 1584–1585, a to v rámci dosti radikální přestavby části dominikánského kláštera. Původní soudnice byla zrušena a nová soudnice včetně doprovodných místností pro potřeby soudu a sněmu byly postaveny v patře kláštera. Tyto prostory se v podobě, kterou jim dala dílčí přestavba v 18. století, dochovaly dodnes. Analýza písemných pramenů ukazuje, že v řadě případů máme zaznamenány pouze požadavky zemského sněmu na realizaci určitých stavebních prací, jejich provedení však ve většině případů musí být prokázáno jiným způsobem (stavebněhistorickým a archeologickým výzkumem).

Písemné prameny také přináší zmínky o hmotném vybavení soudnic. Nově byla doložena kachlová kamna ve staré brněnské soudnici, upřesněny byly informace o podobě šraňků, tabule, kateder a rozmístění lavic. Stejně tak nově objevená kresba z roku 1712 a její rozbor přinášejí přesnější informace o podobě erbovnic galerií v soudnicích.

Prameny

- AMB, A 1/3, inv. č. 79: Archiv města Brna, fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih, inv. č. 79, Kniha korespondence 1578–1594.
- AMB, A 1/3, inv. č. 7251: Archiv města Brna, fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih, inv. č. 7251, Jiřího Hovorky z Vyškova Pamětní kniha města Brna, 1605–1609.
- AMB, Mitř, sign. 7254: Archiv města Brna, fond Sběrka Mitrovského, sign. 7254, Sněmovní artikule 11. března 1585 Jihlava.
- AMB, SLML, sign. 1. 3. 1584: Archiv města Brna, fond Sběrka listin, mandátů a listů, sign. 1. 3. 1584, Dopis Fridricha ze Žerotína želivsko-zábrdovskému opatovi Kašparovi ve věci financování financování nové brněnské soudnice.
- ANM, sign. IX A 8, přív.: Archiv Národního muzea, sign. IX A 8, přív., Sněmovní artikule 24. června 1609 Olomouc.
- BSB, sign. Res/Austr. 5510 e-1602/09: Bayerische Staatsbibliothek München, sign. Res/Austr. 5510 e-1602/09, Sněmovní artikule 3. července 1607 Olomouc.
- DK: Kniha Drnovská (Brandl, V., ed.). Brno 1868.
- JANIŠOVÁ, J., 2007: Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě (Edice rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541–1556) (Janišová, J., ed.). Brno.
- LCS II: Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Tomus II (Brandl, V., ed.). Brunae 1873.
- LCS III/1: Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Tomus III/1 (Brandl, V., ed.). Brunae 1878.
- MZA, A 3, inv. č. 2: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 2, Památky sněmovní II (1547–1570).
- MZA, A 3, inv. č. 3: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 3, Památky sněmovní III (1571–1583).

- MZA, A 3, inv. č. 5: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 5, Památky sněmovní V (1600–1611).
- MZA, A 3, inv. č. 11: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 11, Sněmovní kopiář II (1569–1600).
- MZA, A 3, inv. č. 706: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 706, Kniha posudků olomouckého kraje (1566–1590).
- MZA, A 3, inv. č. 715: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 715, Kniha menšího zemského soudu olomouckého kraje (1599–1616).
- MZA, A 3, inv. č. 724: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 724, Kniha pamětí, nálezů a výpovědí (1555–1585).
- MZA, A 3, inv. č. 751: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 751, Kniha posudků brněnského kraje (1565–1638).
- MZA, A 3, inv. č. 755: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 755, Kniha menšího zemského soudu brněnského kraje (1576–1618).
- MZA, A 3, inv. č. 767: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 767, Kniha pamětí, naučení a výpovědí 1585–1628.
- MZA, A 3, inv. č. 778: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 778, Kniha pamětí, nálezů a výpovědí (1583–1629).
- MZA, A 6, sign. 1579: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 6 – Sněmovní tisky, sign. 1579, Sněmovní artikule 11. května 1579 Brno.
- MZA, A 6, sign. 1595: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 6 – Sněmovní tisky, sign. 1595, Sněmovní artikule 10. dubna 1595 Brno.
- MZA, A 6, sign. 1599: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 6 – Sněmovní tisky, sign. 1599, Sněmovní artikule 17. května 1599 Olomouc.
- MZA, A 6, sign. 1601: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 6 – Sněmovní tisky, sign. 1601, Sněmovní artikule 26. února 1601 Brno.
- MZA, A 6, sign. 1602: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 6 – Sněmovní tisky, sign. 1602, Sněmovní artikule 12. února 1602 Brno.
- MZA, A 6, sign. 1608: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 6 – Sněmovní tisky, sign. 1608, Sněmovní artikule 16. července 1608 Olomouc.
- MZA, A 8, kart. 595: Moravský zemský archiv v Brně, fond A 8 – Zemská registratura, kart. 595, Opravy zemského domu.
- MZA, G 2, sign. 687/50, 51, 53, 91, 94, kart. 54: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 2 – Nová sbírka, sign. 687/50, 51, 53, 91, 94, kart. 54, Aktový materiál zemské právo.
- MZA, G 2, sign. 687a/147, kart. 56: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 2 – Nová sbírka, sign. 687a/71, 147, kart. 56, Aktový materiál zemské právo.
- MZA, G 10, inv. č. 306: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, inv. č. 306, Konvolut: Kniha Tovačovská – Sborník půhonů a nálezů 1425–1664.
- MZA, G 10, inv. č. 773: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, inv. č. 773, Registr nálezů po artikulích 1610.
- MZA, G 10, inv. č. 800: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, inv. č. 800, Konvolut: Kniha Tovačovská – Kronika o Štilfrýdovi a Bruncvíkovi – Různé, konec 14. až počátek 17. století.
- MZA, G 10, inv. č. 828: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, inv. č. 828, Sborník moravských půhonů a nálezů, opisy pamětí Jindřicha Zahrádeckého ze Zahrádek 1463–1626.
- MZA, G 10, inv. č. 1083: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 10 – Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, inv. č. 1083, Kopiář korespondence podkomořího Markrabství moravského Albrechta Černo-horského z Boskovic z let 1562–1563.
- MZA, G 12, sign. Cerr I/46: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 12 – Cerroniho sbírka, sign. Cerr I/46, Geschichte und Jahrbücher Buchdruckerkunst in Mähren von Jahre 1486 bis zum Jahre 1653. 1 Bd. 1790.

- MZA, G 12, sign. Cerr II-261, inv. č. 383: Moravský zemský archiv v Brně, fond G 12 – Cerroniho sbírka, sign. Cerr II-261, inv. č. 383, Miscellanea, druhá polovina 16. století – 1776.
- NAP, Morava, sign. 1537: Národní archiv Praha, fond Morava – Moravské spisy české kanceláře a české komory (1507) 1527–1625, sign. 1537, Usnesení moravského rytířského stavu, 13. července 1571.
- NAP, Morava, sign. 1538: Národní archiv Praha, fond Morava – Moravské spisy české kanceláře a české komory (1507) 1527–1625, sign. 1538, Moravské stavy žádají panovníka o potvrzení usnesení rytířského stavu, 13. července 1571.
- NAP, Morava, sign. 2544: Národní archiv Praha, fond Morava – Moravské spisy české kanceláře a české komory (1507) 1527–1625, sign. 2544, Vysvětlení moravského zemského hejtmána a podkomořího ke stížnosti brněnských dominikánů ve věci stavby nové soudnice (1579).
- NATHER, W., 2007: Kronika olomouckých domů. I.–II. díl (Spáčil, V., ed.). Olomouc – Opava.
- NKP, sign. 65 E 2352: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 2352, Sněmovní artikule 9. července 1571 Olomouc.
- NKP, sign. 65 E 2874: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 2874, Sněmovní artikule 23. dubna 1582 Brno.
- NKP, sign. 65 E 2876: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 2876, Sněmovní artikule 20. června 1583 Brno.
- NKP, sign. 65 E 2877: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 2877, Sněmovní artikule 10. ledna 1584 Olomouc.
- NKP, sign. 65 E 2879: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 2879, Sněmovní artikule 10. května 1585 Brno.
- NKP, sign. 65 E 2877: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 2877, Sněmovní artikule 10. ledna 1584 Olomouc.
- NKP, sign. 65 E 2881: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 2881, Sněmovní artikule 4. dubna 1588 Brno.
- NKP, sign. 65 E 2884: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 2884, Sněmovní artikule 21. června 1593 Olomouc.
- NKP, sign. 65 E 3004: Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 65 E 3004, Sněmovní artikule 15. června 1620 Olomouc.
- OZZ 1628: Codex juris bohemicus. Tomus V. Pars 3. Constitutiones Margraviatus Moraviae anno 1628 reformatae (Jireček, H., ed.). Pragae 1890.
- PS I: Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I. (Janiš, D., ed.). Praha 2010.
- PAPROCKÝ Z GLOGOL, B., 1593: Zrčadlo slavného Margkrabství moravského. Olomouc.
- SKÁLA 1984: Pavel Skála ze Zhoře – Historie česká od defenestrace k Bílé hoře (Janáček, J., ed.). Praha.
- TK: Kniha Tovačovská aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova zemského hejtmána markrabství Moravského sepsání obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a práv markrabství Moravského (Demuth, K. J., ed.). Brno 1858.
- ZAO, SOKA Olomouc, AMO, inv. č. 104: Zemský archiv Opava, Státní okresní archiv Olomouc, fond M 1-1 Archiv města Olomouc – Knihy, inv. č. 104, Radní protokol všech tří rad (Liber informationum) 1570–1571.
- ZAO, SOKA Olomouc, AMO, inv. č. 640: Zemský archiv Opava, Státní okresní archiv Olomouc, fond M 1-1 Archiv města Olomouc, inv. č. 640, Listina olomouckých dominikánů o prodeji částí pozemku olomoucké městské radě z 27. dubna 1542.
- ZAO, SOKA Olomouc, AMO, inv. č. 1084: Zemský archiv Opava, Státní okresní archiv Olomouc, fond M 1-1 Archiv města Olomouc, inv. č. 1084, Listina Mikuláše z Hrádku ohledně dominikánského kláštera z 17. října 1585.
- ZAO, SOKA Olomouc, AMO – ZR, inv. č. 202, sign. 6/II: Zemský archiv Opava, Státní okresní archiv Olomouc, fond M 1-1 Archiv města Olomouc – Zlomky registratur, inv. č. 202, sign. 6/II. Listina Rudolfa z 12. února 1593 potvrzující rozhodnutí podkomořího z roku 1563 ve věci olomouckého kláštera sv. Michala.

- ZAO-O, LDK III, inv. č. 359: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Lenní dvůr Kroměříž III, inv. č. 359, Protokol manského sněmu 1590–1628.
- ZAO-O, RA Žerotínů, inv. č. 423, č. 49: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Rodinný archiv Žerotínů Bludov, inv. č. 423, č. 49, Sněmovní kopiář Karla staršího ze Žerotína 1608.
- ZDB II: Moravské zemské desky. II. Kraj brněnský 1480–1566 (Kalina, T., ed.). Praha 1950.
- ZDO II: Moravské zemské desky. II. Kraj olomoucký 1480–1566 (Matějek, F., ed.). Brno 1948.
- ZDB III: Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj brněnský (Rohlík, M., ed.). Praha 1957.
- ZDO III: Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj olomoucký (Matějek, F., ed.). Praha 1953.
- ZZ 1535: Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným (Čáda, F., ed.). Praha 1937.
- ZZ 1545: Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545 (Pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) (Janiš, D., ed.). Brno 2005.
- ZZ 1604: Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604 (Janišová, J., ed.). Praha 2015.
- ŽEROTÍN SNĚM: Sněm držaný léta 1612. Ze zápisů Karla z Žerotína (Brandl, V., ed.). Brno 1864.
- ŽEROTÍN ZÁPISOVÉ I, II: Spisy Karla Staršího z Žerotína. Oddělení první: Žerotínovi zápisové o soudě panském. Sv. 1, 2 (Brandl, V., ed.). Brno 1866.

Literatura

- AMBROZ, M.–KROUPA, P., 1990: Brno – Nová radnice. Stavebně historický průzkum. Textová a obrazová část. Brno.
- BRANDL, V., 1880: Kterak král Rudolf II. I. 1577 v Olomouci za pána země Moravské uvítán byl, *Obzor* 3, č. 8, 113–115.
- BURDOVÁ, P., 1981: Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu, *Sborník archivních prací* 31, 207–226.
- D'ELVERT, Ch., 1859: Die Landhäuser in Olmütz und Brünn, *Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*, č. 6, 41–44.
- FISCHEL, A., 1903: Zur älteren Baugeschichte des Landhauses auf dem Dominikanerplatze in Brünn, *Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 7, 342–356.
- FLODOVÁ, M., 1990: Truhlice na zemské desky moravské v Muzeu města Brna, *Forum Brunense* 1, 129–132.
- DŘÍMAL, J., 1935: Z historie Stavovského domu. In: *Nová brněnská radnice. Úprava sněmovny moravských stavů*. 28. IX. 1935 (Dřímál, J., ed.), 7–18. Brno.
- 1947: *Zemský dům v Brně*. Brno.
- HANÁČEK, J., 1983: Heraldický soubor stavovského domu v Brně (ke 400. výročí vzniku), *Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava* 16, 76–87.
- HANIČÁK, O. a kol., 2024: *Knižata z Lichtenštejna. Páni země opavské a krnovské*. Opava.
- HOLUB, P. a kol., 2003: Holub, P.–Merta, D.–Peška, M.–Zůbek, A., *Poznámky k historické topografii Dominikánského náměstí*, *BMD* 17, 41–77.
- HOUDEK, V., 1917: *Moravské vývody erbovní*. Brno.
- HRUBÝ, F., 1931: *Moravské zemské desky 1348–1642*. Brno.
- JANIŠ, D., 2013: *Zemské soudnictví na Moravě vrcholného středověku*. Brno.
- JANIŠOVÁ, J., 2023: Menší zemský soud Markrabství moravského v pramenech z let 1576–1618 (Tribunál soudu – termíny jednání – seznam úředníků), *Olomoucký archivní sborník* 21, 48–63.
- 2024a: Erby menších zemských úředníků v olomoucké soudnici v 70. letech 16. století, *Olomoucký archivní sborník* 22, 155–165.
- 2024b: The Minor Provincial Court of the Margraviate of Moravia in the 16th Century (Genesis – Office and Officials – Judicial Agenda), *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte* 46, č. 1, 3–19. <https://doi.org/10.5771/0250-6459-2024-1-3>

- 2024c: *Heraldische Denkmäler in der Zeit der Ständemonarchie im Spiegel der Quellen des mährischen Landrechts*, Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde 70, 381–414. <https://doi.org/10.7788/9783412531607.381>
- JORDÁNKOVÁ, H.–SULITKOVÁ, L., 1994: *Předbělohorské soudy na Moravě a královské město Brno*, ČMM CXIII, 235–260.
- JANIŠOVÁ, J.–JANIŠ, D., 2017: *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516–1604*. I. svazek (Články 1–74); II. svazek (Články 75–190). Praha.
- KAMENÍČEK, F., 1888: *Císař Rudolf II. na Moravě roku 1577*. In: *Sborník dějepisných prací bývalých žáků Václava Vlad. Tomka*, 48–57. Praha.
- 1900: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. I. díl. Brno.
- 1902: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. II. díl. Brno.
- 1905: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. III. díl. Brno.
- KROUPA, J., 2024: *Vizuální symboly města*. In: *Dějiny Brna 3. Město v raném novověku* (Chocholáč, B.–Knoz, T., red.), 567–573. Brno.
- KROUPA, J., red., 2015: *Dějiny Brna 7. Uměleckohistorické památky. Historické jádro*. Brno.
- KROUPA, P.–BÍLÝ, J. L., 1987: *Brněnští sochaři, kameníci a zedníci v letech 1570–1620*. Brno.
- MAREŠ, P., 2014: *Zemský soud větší 1541–1620 (Personální obsazení)*. Disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- MAŤA, P., 2024: *Stuben und Säle. Symbolische Kommunikation und politische Kultur in den ständischen Versammlungsräumen der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*. Wien. <https://doi.org/10.7767/9783205219729>
- MARKOV, J., 1930: *Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XIII.–XVII. stol.* Bratislava.
- 1967: *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. století*. Praha.
- MÜLLER, K., 2002: *Heraldická výzdoba stavovské sněmovny v Opavě ze 2. poloviny 16. století*. In: *Pro arte*. Sborník k počtě Ivo Hlobila (Prix, D., ed.), 253–259. Praha.
- 2008: *Erbovní galerie těšínské šlechty kdysi v těšínské sněmovně, nyní na frýdeckém zámku*. Český Těšín.
- OTT, M.–MALACHOVÁ M.–MALACH, R. a kol., 2022: *Boskovice 1222–2022*. Boskovice.
- PEŠKA, M., 2015: *Dominikánský konvent sv. Michala v Brně na Rybném trhu. Historie a stavební vývoj do poloviny 17. století v kontextu střední Evropy*. Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.
- PROKOP, A., 1904: *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Grundzüge einer Kunstgeschichte dieses Landes mit besonderer Berücksichtigung der Baukunst*. Band 3. Wien.
- STERNECK, T., 2003: *Moravská zemská zbrojnice v Brně na přelomu 16. a 17. století*, BMD 17, 273–309.
- 2024: *Město v obraně proti osmanské expanzi*. In: *Dějiny Brna 3. Město v raném novověku* (Chocholáč, B.–Knoz, T., red.), 156–181. Brno.
- STIBOR, J., 2007: *ze Žerotína*. In: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Nová řada. Sešit 10 (Dokoupil, L., ed.), 75–183. Ostrava.
- ŠTĚPÁN, J., 2009: *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic v letech 1579–1598*. Olomouc.
- ŠTĚPÁNOVÁ SEICHTEROVÁ, H., 2024: *Úřad podkomořího na Moravě v 16. a na počátku 17. století*. Brno – Olomouc.
- TRAPP, M., 1859: *Notizen über das ehemalige mährisch-ständische Landhaus, jetzt Militär-Monturs-Oekonomie, am Dominikanerplatze in Brünn*, Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, č. 7, 49–52.
- VARĚKA, M., 2013: *Hospodářské aktivity Hartmanna II. z Lichtenštejna a jeho syna knížete Karla I. z Lichtenštejna*. In: *ČMM – Supplementum 4. Lichtenštejnové: Kontinuity – diskontinuity*, 189–199. Brno.
- ZAPLETAL, F., 1939: *Luterské kněžstvo v Hranicích a Drahotuších*, Záhorská kronika 21, č. 3, 71–81.

Summary

The construction and material equipment of Moravian provincial courtrooms until 1620 (analysis of written sources)

The two provincial courtrooms in Brno and Olomouc were important public spaces for the functioning of the institutions of the Estates, i.e. the provincial court and the Provincial Diet. For these purposes, the Estates traditionally used the premises of the Dominican monasteries in Brno and Olomouc. From the end of the 15th century, the number of persons involved in the operation of the provincial court increased, as did the number of persons subject to its jurisdiction. This was accompanied by a significant increase in the written agenda. The existing premises proved to be inadequate. From the second decade of the 16th century, the written agenda of the Diet and the court increased at a staggering rate, and the need for new premises was already apparent at the beginning of the 16th century. The Estates therefore proceeded in two stages with the construction of new courtrooms and other rooms for the storage of documents, the interrogation of witnesses and the meetings of the curiae of the Provincial Diet.

The first to be built was a new courtroom in Olomouc, a free-standing building in the immediate vicinity of the Dominican monastery. It was probably built in 1570–1571. The new courtroom in Brno was probably built in 1584–1585 as part of a rather radical reconstruction of a part of the Dominican monastery. The original courtroom was (at least partially) demolished and the new courtroom was built within the monastery, together with ancillary rooms for the needs of the court and the assembly. These rooms have survived to the present day in the form given to them by the partial reconstruction in the 18th century. An analysis of the written sources shows that in many cases we only have the requirements of the Provincial Diet for the execution of certain construction works, but in most cases their execution has to be proved in another way (through architectural history and archaeological research).

Written sources also provide information about the material equipment of courtrooms. A tiled stove in the old Brno courtroom has been newly documented. Similarly, a newly discovered drawing from 1712 and its analysis provide more precise information about the shape of the coat-of-arms galleries in the courtrooms.

PhDr. Jana **Janišová**, Ph.D., Katedra teorie práva a právních dějin Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 17. listopadu 8, 771 00 Olomouc, Česká republika, janisovajana@seznam.cz, ORCID 0000-0001-5647-1870

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.